

ज्ञान

वर्ष : १६   आंक :
ऑक्टोबर १९८९

ऑक्टोबर १९८९

वर्स १६ वें

आंक ७

वर्सको पटी : रु. ३२-००

किरकोळ आंक : रु. ३-००

जाग

ह्या आंकांत

- नदर संपादप्याची
- वाचपी कळयतात
- विचारां-धार : प्रा. सुमन सामंत
- काणी सिड्रेलाची : जयंती नायक
- ओपारी : महादेव नाडकर्णी
- गांधी-सप्तक्रान्तिचो उद्गातो : रवीन्द्र केळेकार
- सौतिकार : शंकर रामाणी
- इतिहासाचीं पानां : काकासायबांत्यो चिटी
- साहित्य-नियाळ : नागेश करमली
- कवीत : राम प्रभू चोडणेकार, रमेश लाड, शीला.

संपादपी :

रवीन्द्र केळेकार

वावुरपी संपादपी :

सुमन्त केळेकार

उजवाडावपी :

सुमन्त केळेकार

जाग प्रकाशन,
प्रियोळ, म्हाडोळ, गोंय
४०३ ४०४

छापपी :

एस. जे. हुंद्रे

रवि मुद्रणालय,
कडोलकर गल्ली,
बेळगांव ५९० ००२१०

नदर संपादप्याची

मडगांवकार पिरवळकार बांदोडकारां सारकेच

‘अुदया संबंदान तुमचें मत्त कितें?’ आमी अेकल्या मडगांवकाराक विचारलें.

‘कोण, ... अुदय सेंब्रो मू? अत्यंत निस्पृह, अत्यंत नम्र, सत्यवादी, तत्त्वनिष्ठ, अभ्यासू मनीस. खंयचोय विशय ताचेकडेन दियात. खोलायेंत देंवन अभ्यास करतलो. कसलेंय काम दियात, निस्वार्थीपणान करतलो...’

अेक गोंयकार दुसऱ्या गोंयकाराक अितलीं प्रशस्तीपत्रां अेका दमान केन्ना दिवन अुडयनां. पुणून अुदयाचे बाबतींत गोंयकारान केन्ना हिमटेपण दाखोवंक ना. अुदय म्हणिना फुडें अेका चारित्र्यवान तत्त्वनिष्ठ मनशाची प्रतिमा गोंयकारांच्या दोळ्यांमुखार सदां अुबी

रावल्या. आनी गोंयकार मेकळ्या मनान ताची तोखणाय करीत रावला.

‘सुनापरान्ता’ वेल्या कांय अग्रलेखांक लागून मदीं कांय जाण ताचेर मातशे रागार जाल्ले पळेल्ले. पुणून ते चडशे ताचें बरें-मागतेच आशिल्ले... ‘अुदया कडल्यान आमकां ही अुमेद नाशिल्ली. पुणून, कितें आसा, ...हालीं तो काँग्रेसी कडेन जुळोवन घेवपाचो यत्न करता. ताका लागून मदीं मदीं तागेलें स्वलन जाता... तो काँग्रेसीची आदोगासी करपाक मुखार सरता आनी घाणावता... अुदयान रामशास्त्र्या भाशेन आसूंक जाय आशिल्लें...’ हेंवूय त्याच-वेळार लोकांच्या तोंडांतल्यान आयकूंक मेळिल्लें.

आमी विशय बदललो. म्हळें, ‘अेक सांगशात, येता ते वेंचणुकेंत अुदयाक कितल्योश्यो ‘होप्स’ (आशा) आसात? मडगांवांच परतो अुबो रावीत जाल्यार, वेंचून येतलो मू...?’

‘सांगूं नज...’ तांणे जाप दिली. अपक्ष म्हूण अुबो रावलो जाल्यार वेंचून येतलो म्हणपाचें खरेपण ना. हे खेपे येवपाचोच ना. काँग्रेसची तिकिट घेवन रावचें पडटलें... पुणून मडगांव ताका ‘रिस्की’ मातशें. येतलोच म्हण सांगूं येता.’

‘कित्याक? ताचे ‘अन्टेग्रिटी’ विशीं (चारित्र्याविशीं) लोकांक दुबाव वेवपाक लागल्यात व्हय? ताची सत्यनिष्ठा, शील, चारित्र्य हाचे विशीं मडगांवकारांच्या मनांत कितेंय ‘किन्तु’ निर्माण जाला व्हय?’

‘शी. शी. शी... तशें कांय ना. ताच्या चारित्र्याविशीं कोणाच्याच मनांत दुबाव नात. तात्विक नदरेन तागेले जे विरोधक तांच्याय मनांत असले कसलेव दुबाव नात. पुणून अक आसा : तो मडगांवकारांचो अकूय प्रस्न ह्या पांच वर्सांत सोडोवंक पावूंक ना... ताका वेंचून दिला, त्यावेळार मडगांव जंय आशिल्लें थंयच तें आयज, पांच वर्सां उपरांतूय, आसा... अदय कितेंय करतलो अशें दिशिल्लें. कांयच कलंक पावूंक ना...’

आमी मुखार कांय विचारलें ना. विचारचेंशेंय दिसलें ना. कित्याक, आमकां जाय आशिल्लें तें आमकां मेळिल्लें. फाटले वेंचणुकेंत मडगांवकारांनी अदयाक वेंचून दिल्लो तो अदय चारित्र्यवान, अभ्यासू बी म्हूण न्हय. मडगांवकारांचीं कामां करतलो हे उमेदीन वेंचून दिल्लो. मडगांवकारांनी ताका ‘आपलो मनीस’ म्हूण वेंचून काडिल्लो...

म्हळ्यार, मडगांवकार शिकिल्ले सवरलेले जागलूक मतदार म्हणटात तें तितलेंशें खरें न्हय. ते पिरवळ्यार, बांदोडकार, पेडणेकार, दिवचलकारां सारकेच. तांचे परस मात पसून वेगळे न्हयत.

तांकांय ‘आपलो’च मनीस जाय.

X X X

‘आपलो मनीस’ म्हळ्यार कसलो ?

‘यांत सगळे कडेन आमी ‘आपलो’च मनीस वेंचून काडटात.

‘आपलो मनीस’ म्हळ्यार कसलो ?

आपले जातिचो, आपल्या धर्म संप्रदायाचो, आपल्या रगताचो...?

एका वाक्यांत : आमचीं कामां करून दितलो असलो.

आमचीं कामां कसलीं आसतलीं ?

गांवांत रस्ते सारके नात. तेन्ना, रस्ते डांबरी करून घेवपी. गांवांत बस ना. बस घालून घेवपी. गांवांत हायस्कूल ना. हायस्कूल घेवन येवपी. गांवांत बेकार तवनास आसात तांकां कामां मेळोवन दिवपी. कोणूय वॉट्रॅक्टर-बिट्रॅक्टर आसत जाल्यार ताका वॉट्रॅक्टर मेळोवन दिवपी.

पोलिसांनी कोणाकूय धरून व्हेल्लो आसत जाल्यार ताका सोडोवन हाडपी.

गांवांत कोणूय सावकार भाटकार आसत जाल्यार ताका बुद्द शिकोवपी.

‘आमच्या’ कामांक अंत आनी पार ना.

ही सगळीं आमचीं कामां. आमच्या आमदारान आमकां करून दिवचीं म्हूण आमी ताका वेंचून काडटात. तो चारित्र्यवान नासलो जाल्यारूय अपकारता. ‘कामां करपी’ जाय...

कांय वर्सां पयलीं अक कथा वाचिल्ली. कोणाची ती याद

जायना.

अकल्या कडेन धा-पंदरा अकड जमीन आसता. तो स्वता हे जमनीर काम करता. अदकाचे पाट हाडून सोडटा. सारें हाडून शिंपडायता. जमीन खणून घेता. नवें बीं रोयता आनी-

बरेंस पीक काडटा.

अक दोन वर्सां भितर तो अक जीप घेता.

बरो श्रीमंत जाता. मुखी आनी संतुष्ट आसता.

अवचित् अक दीस ताच्या दारांत काँग्रेसचे कांय फुडारी येवन अुबे रावतात. तात्यासाहेब, कशें कितें चल्लां ? बरें चल्लां मू... ?’

तात्यासायबाक दुबाव मारता : हे फंडाक बिंडाक आयल्यात काय, देवा ? हें तात्यासाहेब बित्यासाहेब हांचे जिबेर म्होंवाळ जावन कित्याक घोळटा काय आयज ?’

हे हेवटेनच्यो तेवटेनच्यो खबरी उलोवन जायनाफुडें फुडारी ल्हवूच ‘मतलबा’ची खबर काडटात. ‘कितें आसा जाणा, तात्यासाहेब, हे खेपे वेंचणुकेक ह्या मतदार संघातल्यान तुमी अुबें रावचें अशें आमचें सगळ्यांचें मत जालां. तुमचे सारके कतूवी आनी चारित्र्यवान मनीस आमकां जाय. तुमी ना म्हणचे नात हाची आमकां खातरी आसा...

तात्यासाहेब कदेलार बशिल्लो, फटक् करून अुसळटा. ‘हांव ? अुबो रावूं ? वेंचणुकेक ? शी. हांव आसा तोच बरो आसां. वेंचणूक फिचणूक म्हाका लागना...तुमकां जाय जाल्यार फूल न्हय पाकळी ह्या नेमान तुमच्या वेंचणूक फंडाक कितेंय दितां...तें घेवन वचात. अितल्यान राजकर्णाचो आनी म्हजो संबंद सोंपूंक जाय...’

पुणून, फुडारी काँग्रेसचे. लेच्या पेच्या पक्षाचे न्हय. मनांत आयिल्ले तडीक व्हरपी. फाटीं सरपी न्हय. आनीक अक दोन फावटी मारून ते तात्यासायबाक अुबो रावपाक तयार करतात.

तात्यासायबूय येवजिता : हे काँग्रेसचे फुडारी. केन्ना कितें करतीत, सांगूं नज. मनांत येत जाल्यार भिकान्याक लखमनायक करपाची वा लखमनायकाक भिकेक लावपाची तांक आशिल्ले. हांकां ना म्हणप आपणाक पुटवपाचें ना. अशें म्हणून तो अुबो रावपाक तयार जाता.

वेंचणुकेचो सगळो खर्च ताकाच करचो पडटा. अितलेंच न्हय, तर प्रचार नेटान चलिल्लो आसतना काँग्रेस फंडाकूय ताका, ते मायर वरेच दुडू दिवचे पडटात.

तो वेंचून येता.

मागीर ताचीं कामां सुरू जातात.

कांय तवनासांक ताका सिर्विशेक लावचें पडटा. कांय त्हाण व्हड वॉट्रॅक्टरांक वॉट्रॅक्टरस मेळोवन दिवचे पडटात. कांय जाणांनी खून केल्ले, लोकांचीं घरां फोडिल्लीं. तांकां पोलिसांनी धरून व्हेल्ले. तांकां सोडोवन हाडचें पडटा. दुसऱ्या पक्षांचे कांय बरें मागते गांवांत आसतात (तात्यासायबाचे ते अिष्ट) तांकां भिकेक लावपाचें काम करचें पडटा.

तात्यासायबाचो सगळो वेळ, सगळी शक्ती असल्याच कामांत खर्चता. जमनीची साप्प अुवेखणी जाता. ताका ह्या कामांत लक्षूच

दिवंक मेळना. जमीन पडंग अरुता. वयल्यान मनस्ताप सोंसचे पडटात. 'खंयचो हे अळशिकेंत पडलों' अशें ताका जाता. आनी अक दीस तात्यासाहेब अवगता. कोणाक कांय सांगी नासतना, कळय नासतना 'भरात तुमी सगळे. म्हाका नाका ही अळशीक' अशें म्हणून आमदारकेची सोडचीट दिवन घरा येता...

बांयत आसा तेंच कळसुलेंत येतलें

गुजराती भाशेंत अक म्हण आसा- 'बांयत आसा तेंच कळसुलेंत येतले' ह्या अर्थाची. बांयतलें अदक निर्मळ आसत जाल्यार कळसुलेंत निर्मळूच अदक येतले. पुणून कळसुली म्हेळी आसत जाल्यार बांयतलें निर्मळ अदक कळसुलेंत येना फुडें तें म्हेळें जातलें. तशें कळसुली कितलीय निर्मळ आसूं, बांयतलेंच अदक म्हेळें आसत जाल्यार कळसुलेंत येवन तें निर्मळ जावपाचें ना. म्हेळेंच अरुतलें.

बांयतलें अदक म्हळ्यार आमचें, मतदाराचें, चारित्र्य. आनी कळसुलेंतलें अदक म्हळ्यार शासक-वर्गाचें चारित्र्य.

शासक-वर्गांत, परते, दोन पांवडे आसत-

१ आमदार, मंत्री, सभापती बी लोकांचो.

२ जातीन प्रशासन चलयतात त्या सरकारी कर्मचाऱ्यांचो.

ह्या दोनूय पांवडावेल्या लोकांक आमी आमच्यांतल्यानूच वेंचून काडटात. तांच्या चारित्र्याचो पांवडो आमच्या चारित्र्याच्या पांवड्या परस वयलो चडसो केन्नाच आसना.

हातूंत, परती आनीक अक गजाल लक्षांत दवरची पडटा.

शासन सदांच दंडशक्तीच्या आधारांन चलता. दंडशक्ती आमच्या, मतदारांच्या, हातांत येना. 'तांच्या' हातांत वता-म्हळ्यार, जांकां आमी आमदार, मंत्री बी म्हण वेंचून दितात तांच्या हातांत ती अरुता. तेभायर, सरकारी कर्मचाऱ्यांच्या हातांत आसता.

दंडशक्ती भायर, वेंचून काडिल्ल्या लोकांक सत्येर येनाफुडें मान-भौमान मेळपाक लागता. धन-संपत्तूय तांच्या हातांत घोळपाक लागता.

परिणाम : आमचें चारित्र्य ज्या पांवड्यार आशिल्लें त्याच पांवड्यार अरुता. 'तांच्या' चारित्र्याक मात दिशीं दिशीं घसर लागता. सत्ता संपत तांकां नैतिक नदरेन 'वयर काडपा' बदला 'सकल धुकलून' अुडयता.

हिशोब लावन पळेतकूच दिसता-

नैतिक नदरेन आमच्यांतले अुणाकांतले अुणाक लोक वयर पावल्यात.

'अुणाकां' च्या हातांत राज्य पडटकूच कितें जातलें? पुराय राजकी जीवित दिशीं दिशीं कुसतूच वचूंक जाय. तुर्ताक राजकर्णाची जी अवनती जाल्ली दिश्टी पडटा ती हाका लागून.

बांयतल्या अुदकांत जेन्ना किडे पडटात तेन्ना किडे मारपी वखदां-डिसअिन्फेक्टेन्ट वखदां- बांयच्या अुदकांक घालूंक जाय. फकत कळसुलेंतल्या अुदकांक घालें म्हण जायना. पुणून आमची बुद्द अुरफाटे दिकेन वावर करता. आमी धरून चलतात की आमचें मतदारांचें, चारित्र्य आसा ताचेवयर सरपाचें ना. तें आसा त्याच

पांवड्यार अरुतलें. संवसारभरचे लोक आमचे सारकेच आसतात' आमच्याच पांवड्याचे आसतात. आमच्यांतले जे आमी वेंचून काडटात तांचें चारित्र्य वयल्या पांवड्याचें आसतकूच जालें. म्हळ्यार बालदीभर म्हेळ्या अुदकांत तांभोर निर्मळ अुदक घालून बालदेंतलें सगळें अुदक निर्मळ जातलें अशें मानपा सारको भोळो भावार्त हो.

अशें केन्नाच जायना. केन्ना जावपाचें ना.

राजकर्णाचें प्रस्थानूच बदलूंक जाय. दुसरो अुपाय ना.

X X X

हे चारित्र्यवान लोक हाडटले ? ही : ही : ही : ही :

दयानंद नावेंकारांनी सभापतीपदाची सोडचीट दिली तेन्ना आमच्या सगळ्या संपादकांनी दुसऱ्या दिसा अग्रलेख बरयले.

'आतां हे मुखार तरी बऱ्या आनी चारित्र्यवान लोकांक तिकेटी दियात आनी तांकांच वेंचून हाडात.' - हो सूर सगळ्यांचो.

हांसचें काय रडचें, समजना.

आमचे राजकी पक्ष कोणाच्या हातांत आसात आनी अुमेदवार वेंचून काडटा आसतना ते कशे तरेन येवजितात हाचो मातूय अदमास आसचो न्हय आमच्या संपादकांक ?

ह्या फुडान्यांक चारित्र्यवान लोक खंय जाय जाल्यात ? चारित्र्यवान लोक तांका पुटवनात. कित्याक, चारित्र्यवान लोक फुडान्यांक जाय तें केन्ना करपाचे नात. आमचे फुडारी हें बेस बरें जाणात. तांकां 'हय सायबा' करपीच सांगाती जाय आसतात. आपणाले मुठींत अरुतले असलेच लोक जाय आसतात.

गोंयच्या राजकर्णांत आतां मेरेन तरी हेंच घडून आयलां. कोणे केन्ना नांव लेगीत आयकूंक ना. जाका कसलोच 'बँक-प्राअुंड' ना, जाणे कसलेंच सेवेचें काय करूंक ना. असल्यांच लोकांक आमचे फुडारी घेवन आयल्यात. चारित्र्यवान मनीस अक तर 'पाड पडूं तें राजकर्ण' अशें म्हणून आपूण जावन कुशीक रावल्यात वा वेंचणुकेंत उबे रावल्यात जाल्यार तांकां ह्या फुडान्यांनी 'सपशेल अुडयल्यात, 'खड्यासारके मोखून' मारल्यात. 'आमचे तिकेटीर फातर लेगीत रावल्यार ते वेंचून येतले' अशें सांगून 'फातरूच' वेंचून हाडल्यात. चारित्र्यवानांतलो अेकाद दुकलो कोणूय वेंचून आयलाच जाल्यार चुकून आयला म्हणूंक जाय.

फुडान्यांक कसले लोक जाय जाल्यात ? अेरारज्मबाबाच्या तोंडांतल्यान ते हालींच अुडयल्यात- यंग, अेनेर्जेटिक, न्यू ब्लड-तरणाटे, कसलोच अणभव नाशिल्ले, कितेंच नकळ आशिल्ले. जांचे मळगेक केन्ना बींय मेळना, मातूय मेळना असले.

दयानंद नावेंकार अशेच तरेन राजकी मळार पावले. तरणे म्हण पावले. सांमके कंवळे पिरायेर. राजकर्णाचो सोडात, जिविताचो लेगीत कसलोच अणभव नासतना. तरणी पिराय. सळसळटें रगत. तातूंत हातांत सत्ता. ते भायर मान-भौमान आनी संपत. नितिचे नदरेन ते 'पडले' जाल्यार दुशण कोणाक दिवपाचें ? खासा नावेंकारांक निखालूस न्हय. राजकर्णांत तांकां घेवन येतल्यांकूच दिवचें पडटलें.

आतां नार्वे त्रांक वशे 'ना वरचे' हे तजविजेक हेव लोक लागल्यात ! नार्वेवार घडये 'ना जातीत'. पुणून ना जावन खंय वसले ?

मदीं केन्ना तरी राष्ट्रपतीची वेंचणूक आशिल्ली. कोण गेला आनी कोण आयला हाची याद जायना. पुणून अेक गजाल घट अगडासांत अुरल्या-

नव्या राष्ट्रपती खातीर खूबशा जाणांनी डी. संजीवय्याचें नांव सुचयल्लें. संजीवय्या तरणे आशिल्ले- चाळीस पंचेवाळीस वर्सांचे. हुशारूय आशिल्ले आनी चारित्र्यवानूय आशिल्ले. ते भायर, हरिजन. सगळेच नदरेन फावऱ्शे आशिल्ले.

मोरारजीभाजींनी तांच्या नांवांक विरोध केलो-

येदे ल्हान पिरायेर ह्या मनशाक तुमी राष्ट्रपती केलो जाल्यार कितलीं वर्सां तुमी ताका राष्ट्रपतीपदार दवरतले ? स...बारा... हाच्याकूय चड न्हय मूं ? दोन टर्मां वयर तुमी कोणाक ह्या पदार दवरी नात. संजीवय्यांचे दोन टर्मां सोंपतकूच तांकां निवृत्त जावचें पडटलें. निवृत्त जावन तें कितें करतले ? पंचावन सत्तावन वर्सांचे पिरायेर घरा बसयतले ? अेकांच्या मनशाक असो सोंपोवप समा न्हय. संजीवय्यांक राष्ट्रपती करूंया- आत्मीक बारा पंदरा वर्सांनी. आयज न्हय.

देशहिताचो विचार करपी मनीसूच हे भाशेन येवजिता.

नार्वेकारांक जे राजकर्णांत घेवन आयिल्ले तांणीं कितें येवजिल्लें ? आयुश्यभर तांकां राजकर्णांत दवरपाचें येवजिल्लें ? ना मूं ? तशें जाल्यार राजकर्णांतल्यान भायर सरतकूच तांणी खंयचें काम करचें हेंवूय पयलींच थारावन दवरूंक जाय आशिल्लें. तें दवल्लें ना.

राजकर्णांत हाडप आनी मागीर धा पंदरा वर्सां तांतूंत दवरून 'आतां वचात तुमी घरा...करात तुमकां जाय तें' अशें सांगप समा न्हय. आत्मी वचना जायत जाल्यार ताका 'ना करप' निखालूस सारकें न्हय.

पंदरा वीस वर्सां दोतोरकी केल्लो मनीस वीस वर्सांनी आद्वोगासी करूंक पावना.

येर्दुआर्दु फालैरय अशेच 'न्यू ब्लड' म्हूण राजकर्णांत पावले-

मुदलांत ते आद्वोगाद. आपणाली करीयर बांदपांत गुल्ल आशिल्ले. येराज्मबाबान अेका खंयच्या तरी मतदार संघांत अेकल्याक कोणाक अुबो करचें अशें येवजिल्लें. अवचित् हो मनीस फाटीं सरलो. दनवार जाल्ली. तीन वरां मेरेन फॉर्म भरूंकूच जाय आशिल्लो. फॉर्म भरपाचो निमाणो दीस आशिल्लो. कोणे तरी फालैरबाबाचें नांव सुचयलें. नाका नाका म्हणटा आसतना येराज्मबाबान तांकां 'घरून हाडून' ताच्या गळ्यांत तिकेट बांदली. फॉर्म भरून घेतलो आनी फालैरबाबाक वेंचुनूय हाडलो.

आद्वोगादाची करीयर जी बांदून काडिल्ली ती सोडून फालैरबाबांक आतां नवी करीयर बांदून काडपाचो वावर करचो पडलो. हे नवे करीयरींत तांणी नांव लोकीक जोडलो. आपणाली अेक खाशेली अशी सुवात निर्माण केली आनी केन्द्र सरकारांत अेके

मानांचे सुवातेरय ते पावले !

खरें म्हळ्यार, हें पळोवन येराज्मबाबांक खोस भोगपाची.

पुणून आतां आयकूंक येता-

येता ते वेंचणुकेंत फालैरबाबांक 'अुडोवपा'क खासा येराज्मबाबूच तांचे आड अुबे रावपाचे आसात ! तेवूय म. गो. च्या आधारान !! येराज्मबाबालें रगत सदां चिरतरूण. न्यू ब्लडाचे ते !

म्हळ्यार, फालैरू बाबाक ते आतां घरा हाडून बसोवपाचे चिततात ! 'ना करपाचे' येवजितात.

मत्सर न्हय आसत जाल्यार शुद्ध पाडेपणां हीं. दुसरें कांय न्हय.

पळेलें ? आमचे फुडारी खंय मेरेन वतात ते ? तांकां 'न्यू ब्लड' जाय आसता आपणाक घट करपा खातीर. आपूण जशे कितें चिर-तरूण जाल्लेवरी. 'न्यू ब्लड' सदांच (रागार जावचें न्हय कोणे) मूर्ख-अक्कल नाशिल्लें आसता. तें हांच्या जाळांत घुस्पता. तातूंत, धरूंया, तें वयर सरलें. जाल्यार तांणी विसरूंक फावना-

जे तुमकां राजकर्णांत घेवन आयिल्ले तेच अेकदीस तुमकां ओडून जमनीर आपटून मारपाक फाटीं सरपाचे नात.

पातयेवपा सारके मनीस न्हय हे.

तात्पर्य : असल्यांक 'अशें करात तशें करात' म्हूण अपदेश करपाची गरज ना. गरज आसा ती असल्या फुडाऱ्यांच्या दावकुलांत गेल्लें गोंयचें राजकर्ण कशें सोडोवचें हाचो अुपाय सुचोवपाची. आसा न्हय खंयच्याय संपादकाकडेन हो अुपाय ?

अुपासाचे कांय आयाम

अुपास कोणे कोणा आड करपाचो ?

अहिसेच्या अस्त्रालयांतलें अेक दिव्यास्त्र हें. कोणाच्याय आड सोडपाचें न्हय. खंयच्याय वेळार सोडपाचें न्हय आनी कशेंय सोडपाचें न्हय.

ह्या दिव्यास्त्राचे- प्रयोग आनी संहरणासयत कांय नेम आसात.

राजकर्णांत ह्या अस्त्राचो वापर केलो तो महात्मा गांधीन. पुणून लक्षांत दवरपा सारकें-

तांणीं जिनां आड केन्ना अुपास केलो ना.

पाकिस्तान मागतल्या मुस्लीम लीगच्या मुसलमानां आड केलो ना. आमकां चिड्डून राविल्ल्या ब्रिटिशां आड केलो ना.

खरेपणानशीं जिनान, मुसलीम लीगच्या मुसलमानांनी आनी ब्रिटिशांनी गांधीक सगळ्यांत चड त्रास दिल्यात. हांचे आड तांकां आयुश्यभर झुजचें पडलां. हांणीं तांची न्हीद खळयल्या. हांचेच आड तांणीं अुपास करपाचे. पुणून तांणीं हांचे आड अुपास केले नात. असल्यां आड तांणीं हें दिव्यास्त्र केन्ना वापरलें ना.

वापरलें कोणा आड ?

खासा आपणाल्याच लोकां आड. आसमांतल्या आपल्या सांगात्यां आड. आपणाल्या अिदटां आड. खासा आपणा आड.

हिन्दू मुसलमान जेन्ना पिशे जाल्यात आमी अेकामेकांच्यो

गोमटचो कातरपाक लागल्यात तेन्ना तांचे आड तांणीं अुपास केला. दोनूय जमातींकडेन ते अेकरूप जाले.

युगांचीं युगां हरिजनांक जांणी चिड्डून ते दवरलेत ते सवर्ण हिन्दू प्रायश्चित घेनात तें पळोवन तांचे आड केला. गांधी आपणाक 'सनातनी हिन्दू' मानताले.

अुपासांत सगळ्यांत म्हत्वाचें तें हें -

जाचे आड आमी हें अस्त्र वापरतांत तो आमकां आपलोसो दिसूंक जाय. वा म्हणुंया, ताका आमी आपलेशे दिसूंक जाय. वयल्या वयल्यान न्हय, मितरल्यान आमकां तो आपलो सो दिसूंक जाय. तो आपलो खरेपणानशीं आसूंक जाय. ताका बाबा-पुता करून सम-जायता आसतना आमकां दुख्ख जावंक जायना अितलो तो आमकां लागिंचो आसूंक जाय. आनी आमी ताका लागिंचे आसूंक जाय.

धरंया, अेक बापूय आसा. तागेलो अेकलोच अेक पूत सोरो पियेवन तर्रें जावन रातचो घरा येता. तेन्ना ताका पळोवन बापायक कितें जातलें? कसले तरेचें दुख्ख जातलें? ताका जीव दिवचो सो दिसतलो. असलें हें पळोवचे परस मेल्लो बरें अशें दिसतलें.

ताच्या काळजाक क्लेश जातले.

हे तरेचे क्लेश जेन्ना बापायक जातले तेन्ना बापायक अन्न वचचें ना. अुपास आपशींच 'येतलो'. हे तरेच्या क्लेशांतल्यान जो 'येता' ताकाच 'अुपास' म्हणटात.

अुपास कविते भाशेन 'येता'. तो 'करचो' पडना.

देखून केन्नाय कोणाय आड आमी अुपास करपाक मुखार सरतात तेन्ना सगळ्यांत पयलीं आमी आमकांच प्रस्न विचारूंक जाय-

ह्या मनशा विशीं आमच्या मनांत आपलेपण आसा व्हय? आमचे अेकामेकां मदले संबंद जिवा भावाचे म्हणूंक येत व्हय? ताच्या मनांत आमचे विशीं आपलेपण आसा व्हय? ज्या करणाक लागून आमकां ताचे आड अुपास करचोसो दिसता त्या कारणाक लागून आमच्या काळजांत बेबद्द्या पुताक पळोवन बापायक जातात ते तरेचे क्लेश जातात व्हय?

ह्या प्रस्नांक 'हय' म्हण जाप मेळत जाल्यार अवश्य अुपास करचो. पुणून जाप जर 'ना' म्हण मेळत जाल्यार ताचे आड अुपास करप हाचे सारको ह्या दिव्यास्त्राचो दुरुपयोग दुसरो ना.

अेक गजाल खरी : केन्ना केन्ना कांय अन्याय पळोवन मनीस अुचांबळून येता. ताच्यान सोंसूं नज जाता. कितें करचें, ताका समजना. तो निशेंता, खशेंता. आनी 'कितेंय तरी करूंकूच जाय' ह्या निर्णयार पावता.

'जिवंत' मनशाचें लक्षण हें.

पुणून मनीस 'जिवंत' जरूय आसलो तरूय ताणे कुड्डो जावंक फावना. अन्याय पयस करपाची अुमेद आमी असल्या जिवंत मनशाकडल्यानूच बाळगितांत. तोच जर कुड्डो जालो जाल्यार blind leading the blind हे तरेची अवस्था जातली आनी तो आमकां खंयच्या तरी pitfall तूच व्हरून अुडयतलो.

क्रान्तिकारी ज्वालामुखी सारको पेटूंक जाय हें खरें. पुणून हो

ज्वालामुखी ताच्या काळजांत पेटूंक जाय. तकलेंत न्हय. तकली हिमालया परसूय शान्त अुरूंक जाय. तरूच तो अुकल्या दोळ्यांनी आमकां मुक्कामार व्हरून पावयतलो. आमच्या क्रान्तिकारी लोकां फाटल्यान लोक वचना तो हे खातीर-

तो आमकां मुक्कामार पावयतलो हाचें आमकां खरेपण ना. अुरफाटो, हो आमकां खंयच्या फोंडांत व्हरून अुडयत, सांगूं नज, हो आमकां भंय आसता.

क्रान्तिकारी जेन्ना अुपासाचें अस्त्र वापरता तेन्ना धा-पांच सगळें येवजुनूच ताणे तें वापरूंक जाय. खरेल्या क्रान्तिकारकान आपणालो आसपाव थिल्लर क्रान्तिकारकांत करून घेवंक जायना.

ताणें हे बावतींत खूब जतनाय घेवंक जाय.

पुणून हें कोणे कोणाक सांगपाचें?

अेमर्जन्सीच्या काळांत आमच्या अेका गांधीवादी अिश्टान अिन्दिरा गांधी आड अुपास केलो.

अुपास केलो, बरें आसा. पुणून ताणे आमचें मत्त विचारलें. आमी ल्हान तोंडांत व्हड घांस घेवन ताका विचारलें-

अिन्दिरा गांधीं विशीं तुमकां आपलेपण दिसता व्हय? तिची जी अधोगती जाल्या ती पळोवन तुमच्या काळजाक-बेबद्द्या पुताक पळोवन बापायक जातात ते तरेचे-क्लेश जाल्यात व्हय. 'हय' म्हणशात जाल्यार तुमचो अुपास हो 'खरो' अुपास म्हणूं येतलो. ना जाल्यार ताचो आसपाव 'अन्न सत्याग्रहां'त- hunger strike त करचो पडटलो.

अुपास वेगळो, अन्नसत्याग्रह वेगळो. वेष्टो घुसपागोंदळ नाका. आमी तांचे नदरेंत आनीक अेक गजाल हाडिल्ली. आमी म्हळें-

धरंया, तुमच्या ह्या अुपासाक लागून अिन्दिराजीन अेमर्जन्सी अुठयली. जाल्यार, अेमर्जन्सी गेल्याचें सय कोणाक वतलें? तुमकांच मू? तुमच्याच कर्तुत्वाक मू?

खरेपणानशीं अेमर्जन्सी काडपाचें काम पुराय देशान करूंक. जाय. ताच्याच कर्तुत्वान ती वचूंक जाय. ह्याच कर्तुत्वाक खरें म्हत्व आसा. वैयक्तिक कर्तुत्व करून दाखोवपाक तुमची कसली गरज आशिल्ली? तें करपी जायते जाण आसात. तुमचें काम सामुदायिक कर्तुत्व जागोवपाचें आशिल्लें.

अुपासाचो दुरुपयोग जेन्ना गांधीवादीय करतात तेन्ना दुसऱ्यांक खंयच्या तोंडान दुशण दिवपाचें?

तत्त्व आनी वेव्हार : आमी खंयच्या पंगडांतले ?

कांय जाण आमकां सांगतात-

अितलीं वर्सा राजकर्णांत खर्चूनूय तुमी अजून तत्त्वाच्योच गजाली अुलयतात. मातशे दोळे अुकते दवरून भोंवतणी पळेशात जाल्यार तुमकां दिसून येतलें : तत्त्व खंयच दिश्टी पडना. दिश्टी पडटा तो फकत वेव्हार. तुमी कोंकणीवादी राजकर्णांत शेणल्यात ताचें कारण अेकूच : तुमी फकत तत्त्वांक घेवन बसले. वेव्हाराकडेन पळेलें ना. जो वेव्हारा कडेन जुळोवन घेना तो राजकर्णांत शेणटा. तुमी जांची मेकळ्या ताळ्यान तुस्त गायत आयल्यात त्या

लोहियांकूच घेयात. तें तत्वांच घेवन वसले. परिणाम : स्वराज्या उपरांतच्या भारतीय राजकर्णांत साप शेणले... तुमीय तांचेच शिश्य 'कोंकणीच्या हातांत सत्या येवंक जाय, आतां कोंकणीच राजपाटार बसूंक जाय' अशें म्हणीत रावतले. राजपाटार दुसरेच वसतले. तुमीय थंय पावपाचे नात, तुमची कोंकणीय पावपाची ना. तुमी वेव्हार केन्ना शिकतले...?

अितलोच अपदेस करून हे लोक ओगी बसनात. 'तुमी साप निरूपयोगी लोक... कित्याक अपकारा पडनात' असलें आमकां अेक सर्टिफिकीट दिवनूय ते मेकळे जातात.

कोंकणीभक्तांक वेव्हार समजना, हें खरें न्हय. धरंया, आमी दोळे धांपून रावले. जाल्यारूय, वेव्हार अितलो घणघणीत दोळ्यां-मुखार येवन जुवो रावता की ताचेर नदर घालचे नात म्हळ्यारूय घालची पडटा. वेव्हार 'खरो' पुणून तो 'बरो' आसतलोच अशें म्हणूं नज. दुयेंत मनशाक जायतें कितें कितें खायनशें दिसता, हें 'खरें' पुणून तें खावप 'बरें' म्हणूंक घेवपाचें ना. बऱ्याक पडचें ना तें खावपांत शाणेपणूय ना, पुरुशार्थ तर नाच ना.

अेक खरें: तत्त्वनिष्ठ मनशान लेगीत वेव्हारा मुखार दोळे धांपूक जायनात. ताणें वेव्हार वळखूंक जाय. पुणून वेव्हार वळखप वेगळें आनी वेव्हाराकडेन जुळोवन घेवप वेगळें. वेव्हार मोटो खाश्ट. मातशें जुळोवन घेतल्यार पुरो 'आनीक अिल्लें, आनीक अिल्लें' करीत तो मागीत रावता. ताच्यो मागण्यो तत्व भागयत रावलें जाल्यार अिल्लो अिल्लो करून तो आपणालोच शेक तत्वाचेर चलोवंक लागता.

आनी अेक दीस तत्वाचो खून करून मेकळो जाता.

अितलो 'वेव्हार' तत्त्वनिष्ठ मनशाक कळूंकूच जाय. खबर आसूंकूच जाय. ताणे सतक रावकूच जाय. जागरूक रावंक जाय. खंयमेरेन वेव्हारा वांगडा वचचें आनी खंय रावतकूच ना' हाचे मुखार वचपाचें ना' म्हण थारावचें हो विवेक ताच्यांत जागरूक आसूंकूय जाय.

कोंकणी भक्तां मजगतीं वेव्हारवादी लोक नात अशें म्हणूंक घेवपाचें ना. पयलींय आशिल्ले, आयजूय आसात. पुणून तांची आवितकाय पळोवची-काकुळटेणी जाल्या : सत्व-शून्य, तत्वशून्य जावन ते कांय सत्ताधीशां मुखार आनाळचो गुनाळचो काडीत रावल्यात. केन्नाय चुकून तांचे मुखार पडला जाल्यार हाडाचो अेक कुडकोच पडला. हाचे परस चड 'फायदो' तांकां जावंक ना. वेव्हारान तांकां करून दिवंक ना.

बाकिचे सगळे कोंकणीभक्त तत्वाक धरून रावले. परिस्थिती मातूय अनुकूल नासतना झगडत रावले. 'अंती जैत आमकांच मेळूंक जाय' ह्या भावार्तांत झुजत रावले. मनस्ताप, अुतळताप, संताप-सगळें सोशीत रावले आनी-

कोंकणीक तिची हकाची सुवाच तांणी जोडून दिलीच दिली.

तांकां 'अपेशी' म्हणूं नज. तांकां जाय आशिल्लें तें तांणी घडोवन हाडलां. विरोध आसतना घडोवन हाडलां. तांचे सारके

'यशस्वी' गोंयचे रासवळ जिणेंत दुसरे कोण नात.

कोंकणी भक्तांनी आपणाली ही वाट सोडपाची अिल्लीय गरज ना. तांणी वेव्हार पळोवचो. ताका सारको वळखुनूय घेवचो. पुणून ताका शरण वचचें न्हय. ताचो पाखो तर निखालूस घेवचो न्हय. ताचेकडेन मात लेगीत जुळोवन घेवचें न्हय.

कोंकणीक अजून जायतें सादपाचें आसा- तत्त्वनिष्ठ रावले जाल्यारूच ते तें सादूंक पावतले. ज्या दिसा वेव्हाराकडेन जुळोवन घेतले, त्याच दिसा ते पडटले आनी साप शेणटले.

जे चळवळींत तत्त्वनिष्ठ लोक चड तीच चळवळ आयजमेरेन यशस्वी जाल्या. तेच वळवळीन समाज वयर काडला. तेच चळवळींत पडिल्ले लोक सदां हड्डें मुखार काडून चलूंक पावल्यात.

वेव्हारवादी लोकांनी समाज सकल अुडोवपा पेल्यान दुसरो कसलोच पुरुशार्थ करूंक ना. खंयच करूंक ना.

गोंयांत कोंकणीचें राज्य येतलें. अेक दीस सरकार कोंकणी भक्तांच्याच हातांत येतलें.

कोंकणी भक्त तत्त्वनिष्ठ अुरले जाल्यारूच हें सगळें घडून येतलें. ज्या दिसा ते वेव्हारा मुखार मान तुकयतले त्या दिसा कोंकणी चळवळीची अधोगती सुरू जातली आनी ती-

असल्या ह्या कोंकणी भक्तां वांगडा कोंकणीकूय फोंडांत अुडयतली-

वेव्हारा कडेन आमी केन्नाच जुळोवन घेवंया नाका. तत्वाकूच घट धरून रावूंया. अंती जैत आमकांच मेळपाचें आसा. दुबाव नाका.

-❦-

हजरत अलीन अेका नास्तिकाक धरलो आनी ताका मारपा खातीर तरसाद अुखल्ली.

नास्तिकांक मारप हो ताचो धर्म ताणे मानिल्लो.

ताणे तरसाद मात अुखल्लेली, नास्तिक खरेंर थू करून हजरत अलीच्या तोंडाचेर थुकलो.

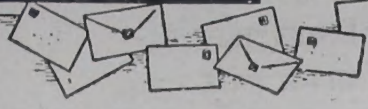
हजरत अलीन अुखल्लेली तरसाद आशिल्ली तशी म्यानंत घाली

नास्तिकान विचारलें, 'तुवें म्हाका मारपाक तरसाद अुखल्लेली न्हय? अवाचत तुवें ती म्यानंत कित्याक घाली. ?

'तूं नास्तिक म्हण तुका मारपाक गेल्लो' हजरत अलीन जाप दिली. 'पुणून तूं म्हजेर थुकलो. म्हाका तुजी तिडक मारली. तिडक येतकूच हांवें तुका मारिल्लो जाल्यार तिडकीन मारलो अशें जातलें आशिल्लें आनी म्हजेच तकलेंतल्यान हांव पडटलों आशिल्लों.

वाचपी कळयतात....

पणजी

१०-१०-८९

भौ. रवीन्द्रबाब,

म्हाका तुमी वळखुचे नात. पुणून कोंकणी चळवळींत हालिच्या तेंपार जे निश्ठावंत कार्यकर्ते वावुरतात ते म्हाका वळखतात. तांच्यांतलोच एक हांव. तुमचे कडेन हांव कोंकणी चळवळींतले एक म्हालगडे म्हण पळेतां आनी तुमी जें कितें बरयतात तें मोट्या आदरान वाचतां. अितली म्हजी वळख पुरो अशें हांव माततां.

‘जागा’चो सप्टेंबराचो आंक मेळ्ळो ‘आगळीक प्रकरणां’चेर तुमचें कितेंय तरी वाचूंक मेळटलें अशें दिशिल्लें. पुणून तुमचे लिखणें-तल्यान ह्या प्रकरणाचेर एक अक्षर लेगीत येवंक ना हें पळोवन खूब खंती जालों. ताचे बदला बाय रत्नमाला सामंत हिगेली अक चीट आनी बाय विनया नाडकर्णी हिगेली ‘अधोगती’ हो लेख अशीं दोन बरपां वाचपाक मेळ्ळीं. स्पस्ट बरयतां म्हण रागार जावं नाकात ! दोनूय बरपां गोमंतकांत सोबपाचीं. ‘जागांत न्हय-

काय ह्या दोनूय लेखांत जी मत्तां अजवाडा आयल्यांत तीं ‘जागा’च्या संपादकांचीं मानपाचीं? तशें आसत जाल्यार म्हाका सांगूंक जाय : हीं दोनूय बरपां विकारवशते सुवादीन जावन बरयल्लीं आसात. ‘जाग’ प्रगतीशीळ विचारांचें एक नेमाळें. प्रगतीशीळतेत विकारवशतेक सुवात नासता असो म्हजो समज आसा. थंय शुद्ध बुद्दिकूच सुवात आसूंक जाय.

बाय विनया नाडकर्णी तिडल्या, खुबल्या आनी मेळत ताका नांवां दवरीत गेल्या. तिणे सगळ्यांत चड अन्याय बाय सुलोचना काटकार हिचेर केला आनी बाय रत्नमालेन तर कोंकणीच्या आर्विल्ल्या पुराय नेतृत्वाचेर भरमसाट आरोप केल्यात.

आगळीक प्रकरणाचेर निश्चित असो stand घेवप हें कितलें कठीण हें ‘जागा’च्या संपादकान ह्या प्रकरणाचेर एक अउतर लेगीत काडूंक ना हाचे वयल्यानूच सिद्ध जाता. तांतूंत ‘प्रजेच्या आवाजा’च्या पुढाऱ्यांनी खांकडत खांकडत कितेंय बरयलें वा कांय बरयलें ना, केलें ना, जाल्यार अजाप कसलें?

हांव बाय विनया नाडकर्णीच्या अुतरांनीच तुमकां विचारतां. तुमी ह्या प्रकरणाचेर कांय अुल्यनात ती कितें तुमच्या तोंडार कोणें टप बांदल्या म्हण?

बरोवप कठीण दिसलें म्हणुनच बरोवंक ना मू?

कठीण दिसलें तें ह्या प्रकरणांत तरांतरांचे आनी वेगळ्या

लोकांचे राजकर्ण घुस्पल्लें आसा म्हणुनच मू? हें प्रकरण चिघळ्ळें खाश्यांक जाय आशिल्लें. ह्या प्रकरणाचो लाव खलपांक घेवपाचो आशिल्लो. हातूंत ‘न्याय’ करप फकत ‘जागा’ कूच शक्य आशिल्लें. इतल्यो ह्यो गजाली साप उकत्यो आशिल्ल्यो.

‘जागा’न कसलेंच मत दिवंक ना-ही लक्षांत दवरपा सारकी गजाल. दुस-यान कितें केलें वा केलें ना म्हणून दुशण दिवपांत अर्थ ना.

बाय प्रशान्तीची तोखणाय सगळ्यांनी केल्या. म्हाका तातूंत भर घालपाची ना. पुणून हांव विचारूंक सोदतां.

बाय प्रशान्तीन कोणाक जागोवपा खातीर अुपास केल्लो? तणे अुपासाक वसचे पयलीं धा-वीस बायलांक विचारलें, ‘चलात, येयात म्हजे बरोबर, आमी अुपास करूंया’ अशें म्हळें जाल्यार गोंयच्यो बायलो तिका आधार दिवंच्यो नाशिल्ल्यो? धा-वीसच न्हय धा वीस हजार बायलो मुखार सरतल्यो आशिल्ल्यो. तशें कितें तिणे केल्लें जाल्यार आमच्या रासवळ मळार एक नवी शक्त अुबी जातली आशिल्ली. आनी प्रशान्तीक सगळे a force to be rackoned with मानतले आशिल्ले. प्रशान्तीन हें काम केलें ना. एक तर तिका बायलो जाग्यो जाल्ल्यो नाका आशिल्ल्यो वा गोंयच्या बायलांचेर तिचो मुदलांतूच विस्वास नाशिल्लो.

बरें, ‘प्रजेच्या आवाजा’ कडेन तिचो संबंद नाशिल्लो? तांकांय कोणाक तिणे विस्वासांत घेतले नात. एक तर काँग्रेसींत वचून ते ‘सोंपले’ अशें तिणे मानलां जातलें वा तांच्यांतलें कोण तिका आपणा वांगडा आयिल्ले नाका जाल्लें आसतलें. प्रशान्तीन ‘सोंसूं नज जावन’ अुपास केलो ताका दोनूच कारणां आसात : ‘अेक, तिका एक स्टंट करून आपणालें नांव करपाचें आशिल्लें वा म. गो. पक्षाक जागोवन ताका घट करपाचो आशिल्लो’ अशें कोणेंय म्हळें जाल्यार ताका दुशण दिवंक येवपाचें ना.

म. गो. पक्षांत कितल्याश्याच बायलांचें वस्त्रहरण केल्ले दुःशासना पास्ट लोक आसात हें प्रशान्ती नकळ न्हय?

जाल्यार तिची अप्रबुद्ध करची पडटली.

मागीर, ह्या पक्षाक जागोवन तिणे कितें सादलें?

रवीन्द्रबाब, हांव तुमकां मानतां. पुणून तुमी रागार जावं नाकात. तुमी ह्या आगळीक प्रकरणाचेर स्वताचें मत दिलें ना ही तुमची एक चूक आनी रत्नमाला सामंत हिची चीट आनी विनया नाडकर्णी हिचो लेख -हीं बरपां ‘जागांत’ छापलीं ही तुमची दुसरी चूक. न्हय, घोडचूक. तुमचे कडल्यान ही अपेक्षा आमी दवरूंक नाशिल्ली. काय, तुमगेलो प्रगतीवाद हो मध्यम वर्गीयांचो कात वाटावपी प्रगतीवाद आमी मानपाचो?

आगळें अुणे कितेंय म्हजे लिखणेंतल्यान भायर सरिल्लें आसत जाल्यार तुमी म्हाका क्षमा करतले अशी आस्त बाळगितां. तुमकां हांव मानतां. देखून अशें मेकळेपणान हांव बरोवंक पावलां. म्हजें तें कर्तव्य.

ही चीट तुमी ‘जागांत’ घडये छापतले म्हण मुजरत हांव म्हजें नांव दिना.

- अक कोंकणी मोगी

श्री रवीन्द्रबाब हांकां

नमस्कार,

ह्या दिसांनी गोंयांत कितें चललां ? खूब बलात्कार, मारामारी आक्सिडेंट.... गोंयकार म्हणून घेवपाक लज दिसता आतां...

‘जागा’ वेलो साला हो लेख आवडलो : ताजेवेल्यान दोन गजाली यवजल्यो. एक राजस्थानची. राजस्थानांत एक गांव आसा. ह्या गांवांत एक रिपोर्टर गेल्लो. ताका त्या गांवांत वखदाक लेगीत एक चली मेळूंक ना. न्ही, त्या गांवची एकूय चली लग्न करून दुसऱ्या गांवांत गेल्ली मेळ्ळी ना. कित्याक ? जाल्यार त्या गांवच्या दादल्यांक हो म्हजो मेवणो (साला) म्हणून घेवप म्हळ्यार व्हड अपमान दिसता. तेन्ना चली जाली रे जाली तिका ‘दुधपीती’ करप. दुधपीती म्हळ्यार जाल्ले चलयेक पांय वयर करून तिगेली तकली दूध भरिल्ल्या घंघाळांत बुडोवप. आनी जल्मभराचें दूध एकेच खेपे पिवपाक लावप. आतां श्रीमंतांच्या घरांत घंघाळ भांगराचें बाकिच्यां-गेर तांब्याचें इतलोच फरक.....

दुसरी गजाल पंजाबी लोकांची, पंजाबी लोकांगेर बायलेलो भाव येत आनी भुरग्यांक जर विचारीत, तुमगेर कोण आयला म्हूण जाल्यार मामा जर बरें खांवक घेवन आयलो जाल्यार तीं भुरगीं म्हण्टात खंय ‘मामाजी आये है.’ आनी मामा जर हात हालयत येत जाल्यार हीं भुरगीं म्हण्टात खंय ‘बापका साला आया है.’

अश्यो ह्यो साल्याल्यो गजाली-

बरें मागून,

- शीला कोळमकार

० ० ०

अकलो माकड न्हंये तडीर बशिल्लो. न्हंये अदकांत ताका अक नुस्तें बुचकळचो मारतालें तें दिश्टी पडलें. ताणे कळाव केलो ना. सट्क करून धरलें आनी अका रुखाचे खांदयेर व्हरून दवरल.

म्हऱ्यांत अकलो मनीस बशिल्लो. माकडाचे खेळ पळेटालो. ताणे माकडाक विचारलें, ‘हें कितें केलें तुवें? नुस्त्याक रुखारशें व्हरून दवरलें?’

‘बावडें अदकांत बुचकळचो मारतालें. मरतलें आशिल्लें ताका हांवें वाटायलें.’ माकडान जाप दिली.

० ० ०

मोगाचें म्हत्व अमजद हैदराबादीन कितले सुंदर तरेन सांगला !

‘सारी दुनियासे हाथ धोकर देखो, जो कुछ रहा सहा है, खोकर देखो। क्या अर्ज करूं कि इसमें क्या लज्जत है, अक मर्तबा तुम किसी के होकर देखो !’

० ० ०

कालची वंय

आयला सांवार

आयला सांवार

विखाळ पावस

आयला हुंवार

जल्म कोणे

घेवंचो कित्याक

संवसारांत

बुडचें कित्याक ?

घरादाराक

बायल भुरग्याक

जीव असो

लावंचो कित्याक ?

देवधर्म

आचार कर्म

म्हाणाय आडावन

वसचें कित्याक ?

उत्तर म्हजें

सांगचें तुवें ?

लावचें कुलूप

बुद्दीक हांवें ?

खावचें कितें

रावचें खंय

सगळेंच म्हाका

सांगचें तुवें ?

सासाय हांगची

गेली खंय ?

माणसुकेची

आटली न्हंय ?

झाड-वाली

सागर न्हंयो

गाय पाडूक

शेवण्या चाली

फोरमालदादूच

वेली वेली ?

सपनांच्या सौदागरा

कालची वंय

खंयरे गेली ?

- रमेश घ. लाड

विचारां-धार :

भुरग्यांची रचना-शक्त

‘आरे ह्या साशेचे वणटीर ही काळीकिट्ट लांब रेग कोणे ओडली रे?’ हांवें व्हडल्यान विचारलें. सकाळीं कॉलेजींत वचच्या वेळार ही करामत कोणेंच करूंक नासली. तशेंच भितर सरून हांव न्हिदचे कुडींत पावलें जाल्यार सालांतली रेग तशीच घुसून तडक हेय कुडींत पाविल्ली. इतलेंच न्हय जाल्यार तावेय फुडें ती गेल्ली. मदलें साल काडून निमाणे ती रांदचे कुडींत पावल्या म्हणपाचें दिसून आयलें. ‘कोणें केलें हें नांवरूप?’ अशें रागान म्हणत हांव रांदचे कुडींत पावलें. पळेता जाल्यार थंयच ती रेग सोंपिल्ली आनी तिच्या तोंकार एक ल्हानशीच आकृताय काडल्या म्हणपाचें दिसतालें.’

‘कोणें लायली रे वाट हे वणटिची?’ हीं उतरां आयकनाफुडें म्हज्या भावाचो पांच वर्सांचो चलो शुब्ब मुखार आयलो आनी ताणें म्हळें, ‘हांवें मारल्या ती रेग. तुका कळना आल्या ही रेग म्हळ्यार म्हज्या पतंगाचो दोर आनी रानचे कुडींत आसा तो म्हजो पतंग.’

ताचीं हीं उतरां आयकनाफुडें हांव जालें सामकें थण्ड. आनी यवजूक लागलें, ‘वणटीर जें कितें काडिल्लें आसा ती म्हाका वणटिची वाट लावपी एक काळी किट्ट वळशी दिसली. म्हजे नदरेन ते वळीक कांयच अर्थ नाशिल्लो. पूण तीच रेग आशिल्ली शुब्बच्या मळबांत उडपी पतंगाचो दोर. हांव म्हजे भोंवतणी आशिल्ल्या वास्तव जगाचो वेव्हार पळोवन बऱ्या वायटाचो विचार करतां आनी शुब्ब, आणें कितें तरी पराक्रम गाजयलो असा नेट दाखोवन आणें केल्ले करणेची हांवें तोखणाय करची अशे भाशेन तोंडार भाव हाडटा आनी म्हणटा, ‘हो म्हजो पतंग आनी हो ताचो दोर.’ दोगांयच्या यवजुपांत कितलो हो फरक !

रचणूक करपाची शक्त ‘Creativity’ केन्नाच ब्रदिस्त नासता. ती दायजाची बंदी आमना रचणूक करपी सदांच नवें नवें मौलीक निर्माण करता अशें म्हणटात, त्या उतरांची म्हाका याद आली.

आमचे संस्थेची एक मुळावी शाळा आसा. थंयचे एके टिचरीन एक दीस म्हाका परीक्षक म्हूण तिसरे यत्तेच्या चित्रकलेच्या पिरिण्डाक आपयलें. तिणें एक

चित्रकलेची मर्न दवरिल्ली. विशय आसलो ‘आमच्या गोंयचें सैम.’ ह्या दिसांत जशें दिगता तशें तुमी काडात अशें भुरग्यांक तिणें सांगिल्लें. वर्गांतल्या चाळीस चित्रांतल्यान तस्त्रिपांख तीर तीन वेंचन काडपाचें काम म्हजेर सोंपयल्लें. भुरग्यांनी आपापणाले तकलेंत आयलें तें मुक्तपणान उक्तायल्लें. कोणें हती कोणें मळब, साणीं, कोणें दोंगर, सूर्या, सुणीं, बुकले, जें जें तांकां खबर आशिल्लें ते गाढ भडक रंगांत चित्रांनी दाखयल्लें. थंय सुसुत्रनाय तितलिशी दिसनासली. मात दोन चित्रांनी उदक, दोंगर, झाडां, फळां-फुलां हांची रंग-संगत फाव तशी करून पांचव्या सैमाचो मुक्ततायेन शिवर, आपली तकली वापरून केल्लो. टिचर म्हणपाक लागली, ‘हीं दोन चित्रां कडेक दवरलीं जाल्यार हेर चित्रांत कांयच अर्थ ना. भुरगीं कितें यवजितात आनी कितें काडटात: कशाय कशें रंगयतात आनी तांतूत चित्रांतलो खरो आशयच उक्तो जायना.’

हांवें म्हळें, चित्र काडपी जण एकलें भुरगें आपले आपूण यवजुनच चित्र काडटा. जणएकालागीं रचणूक क्षमताय आसता निर्मणी क्षमताय आनी बुद्द हातूंत फरक आसा. चित्रां काडप, रंग-काम करप, पानां-फुलां तरेकवार बियो पुंजावन हाडून तांच्या आधारान आपणाक जाय त्या अर्थाच्या वस्तुची रचणूक करप हे सगळे आसतात भुरग्यांचे रचणुकी खेळ. सगळींच भुरगीं पयल्याच फाराक आमकां जाय तशीं चित्रां कशीं काडटलीं? सुरवेक आपले इत्से-प्रमाण आनी आपणाक यवजता ते भशेन तीं वावुरतलीं.

भुरग्यांचें कल्पनाविश्व, तांची रचणूक क्षमताय हीं आमी जाणटीं मनशां आमचे नदरेन पळेतात आनी तांचें सगळें कल्पनाविश्व बदलून उडोवन आमी तांकां आमच्या विचाराप्रमाण आनी कल्पनेप्रमाण वागपाक जबरी करतां. Adult miniature theory प्रमाण भुरगीं म्हळ्यार जाण्टयांची ल्हान आकृताय, अशें मानून आमी भुरग्यांची वाट लायतां, जण एका भुरग्याची ताची खाशेली अशी रचणूक-क्षमताय आसता आनी ती ताचें अशें एक वेगळें जग निर्मिता. तांचें रचणुके-शिल्प आमी तांचे नदरेन पळोवंक जाय, तांच्या उतरांनी तें समजून घेवंक जाय. जेन्ना आमी आमची नदर, आमची ओकलां कडेक दवरतले तेन्नाच भुरग्यांक अभिप्रेत आशिल्लो ताचो अर्थ आमकां कळूंक पावतलो.

प्रा. सुमन सामंत.

काणी सिं ड्रेलाची

‘टिचरीचीं फकाणां मारता ..? येदो मुबेज जाला ? दिमी मार... दिमी मार म्हण्टा न्ही हांव पयलीं जमनीर ! आतां राव पिरियडभोर येसोच.’

‘ना ! ना ! ना टिचर ! सिं ड्रेलाची काणी अशी न्ही टिचर ! सिं ड्रेलाची काणी हांवें बरयल्या तशीच आसा. म्हजे कडेन पुस्तकूय आसा सिं ड्रेलाचे काणयेचें. म्हजे मम्मीनूय ती म्हाका तशीच सांग या टिचर !’

‘तूं कोणाक सांगोतारे काणी येशी म्हणो. काणी येशीच. हांय सांगल्या तेगीच !’

‘ना ! ना !’

‘व्होय ! व्होय म्हण ! काणी येशीच म्हण ! सिं ड्रेला बियांतुलच उल्लां म्हण !’

नि

कनेव सकाळचें मेशन सुटिल्लें. भुरग्यांचे झुडिचे झुड दुर्गच्या दोनूय दरवाजांतल्यान भायर लोटिल्ले. कोण धांवतालो, कोण पळटालो, तर कोण आपल्याक बसीत पयलीं वयर चडूंक मेळचें म्हण, वांगडच्याच्या खोमसाक धरून फाटीं ओडटालो. सांजेच्या सेशनाचीं काचीं बुचीं पोरान तर येदोवेळ केल्ली लायन मोडून, हातांतले बोटवे आनी वॉटरबॅगां सांवाळीत क्लासीत धांवतालीं. घरा वचूंक उतावीळ जाल्ल्या व्हडल्या भुरग्यांकडेन कितल्या तरी काच्या बुच्यांची आदळआपट जाल्ली ताजो हिशेब ना. कोण आडुतालो, कोण हांसतालो, तर कोण रडटालो. सगळो वाठार कुलकुलाटान भरिल्लो.

अस्कोलाचे फाटले गेटीच्या दारांत उबें रावन एल्सा भुरग्यांची गर्दी उणी जावपाची

वाट पळयतालें. वोतान ताज्या आगातल्यान हुमे पांवळ्यो व्हांवताल्यो. भुरग्यांनी केल्ल्या ‘विशाक’ परती जाप करता म्हळ्यार ताजें तोंड वळून आयिल्लें.

‘पाड पोडूं ! मातसो वोगोत जाल्यार येजेंच भोगता ! हे लुटितल्यान तरी वचपाची माणसुकी आसा ?’

एल्सा स्टाफरुमांत भितर सरिल्लें तेन्ना, स्टाफाच्यो बाकिच्यो बाराय टिचरी हातांत डस्टरां आनी चॉक घेवन क्लासांत वचपाची वाट पळयत उब्यो आशिल्ल्यो.

हेड मास्टर नावेलकार वेळाचे बाबतींत यामको कडक आशिल्लो. पिरियडाची बॅल जातनाच सगळ्या टिचरींनी आपआपल्या क्लासींनी हाजीर जावंकच जाय असो ताजो सगळ्यांक आदेश आशिल्लो.

वेगीवेगीन खांद्याची पर्स काडून एल्सान

तांतली चावी काडली आनी तें आपलें लॉकर उगडूंक लागलें.

‘एल्सा SS’

भितल्ल्या डस्टराक हात घालतां घालतां एल्सान फाटीं वळून पळयलें. सकाळच्या सॅशनांतली जाण्टेली मिसस आज्ञावेदी ताका उलो मारताली.

‘एल्सा, फिलीप... फिलीप खूय सामको मरणाक आसा...!’

‘कि... तें?’ एल्साच्या हातांतलो डस्टर सण करून सकल पडलो.

‘व्होय. आज सोकाळीं म्होजो मिस्टर तेगेर वोचोन येयलेलो. तोच सांगतालो

— जयंती नायक

म्हाका, तो आयची रात काडत येशी दिसना म्हणोन.’

‘तूं... तूं... कित्याक तेजेर निमणी नोदोर घालून येयना एल्सा?’

‘हांव ? ... हांव ? ... ना !’

‘आतां आनीक कितें उल्लां मिसस आज्ञावेदी ? सोगलें सोंपलें. जेन्ना वोचूंक जाय आसलेंलें तेन्ना गेलें ना. आतां निमाणेकडेन धांपलेंलें पान कित्याक उगडूं?’

एल्सान एक व्हडलो हुस्कार सोडलो. काळजांत घुस्मटमार जाल्ली ताज्या. तें तशेंच लागशिल्ल्या कदेलार बसलें.

पयल्या पिरियडाची बॅल जाल्ल्यान एल्सा सोडून सगळ्यो टिचरी स्टाफरुमांतल्यान भायर सरिल्ल्यो.

‘तूं चड मतीक लावन घेनाका एल्सा. जें जेजूचे मतींत आसा तें कोणाकच चुकना. मांगरासारको भुरगो तेका येशें मोरण मेळूंक नाका आसलेंलें. आनी मोरपाची तोरी तेजी पिराय जाल्ली ? चाळीस वर्सां म्हण्टल्यार कितुलीं?’

मिसस आज्ञावेदीच्या दोळ्यांनीं दुकां भरिल्लीं. तशीच भरिल्ल्या दोळ्यांनीं ती स्टाफ रुमांतल्यान भायर सरून गेल्ली.

फिलीप तिजो एका काळावेळी 'पॅट स्टुडंट'. ताजे जिणेची जाल्ली दुर्दशा पळोवन तिजें काळीज भरिल्लें.

एल्साच्या दोळ्यांतल्यान मात एक दूक भायर सरलें ना. दोळ्यांतलीं सगळीं दुःखांच आटिल्लीं.

मिसेस आज्ञावेदी गेली तशें एल्सा उठलें. जमनीर पडिल्लो डस्टर ताणें उबारलो. हळू हळू पांय ओडीत तें 'थर्ड ए' चे क्लासींत भितर सरलें.

'गुड आफ्टरनून टिचर !'

'गुड आफ्टरनून चिल्ड्रन !'

सदचे संवयेप्रमाण एल्सान भुरग्यांक जाप केली, पूण आज ताजीं उतरां तोंडांतच घुस्पून उरलीं.

उब्या राविल्ल्या भुरग्यांक हातांनीं बस म्हण खूण करून एल्सा आपल्या कदेलार वचून बसलें.

एल्साची तकली सणसणटाली. फाटल्या यादींनी मनांत धुमशेण कांडूंक सुरवात केल्ली. फिलीपाच्या मरणाच्या विचारान तें सामकें सतरवितर जाल्लें.

टिचरीक वोगी आसा तें पळोवन भुरग्यांक जाय तशें फावलें. ताणीं बोवाळ घालूंक सुरवात केली.

एल्सा मातशें भानार आयलें. बोवाळ घालतल्या भुरग्यांचेर ताणें एक व्हडलो धेंगसो घालो.

आज एल्सा तांकां इंग्लिशीचो नवो धडो शिकोवपाचें आशिल्लें. पूण ताका दिशिल्लें की आज आपल्याच्यान कांयच शिकोवप जावचेंना. तयार करून आयिल्लें 'लेसन' रानी 'प्लॅनींग' दोनूय आपूण विसरलां म्हणपाची ताका जाणवीक जाली.

भुरग्यांक 'कॉपी राइटिंग' काडपाक सांगून एल्सान परते दोळे धांपले.

कॉपी काडटा आसतना कोणें झगडूंक सुरवात केल्ली. तर कोण क्लासांतच हेवटेन तेवटेन धांवतालो. पूण तांचो कुलकुलाट एल्साच्या कानामेरेन पावच नाशिल्लो. तें आपल्याच विचारांत गुल्ल जाल्लें.

'टिचर, यू आर सीक टिचर? नॉट फिलींग वेल' पोल्याक जाल्ल्या थंड स्पर्शान

एल्सान आंग काडलें. दोळे उगडून पळेय जाल्यार सरजू हातांत एक नॉटबूक घेवन ताजे मुखार उबो आशिल्लो.

सरजू 'तिसरी अ' च्या वर्गांत सगळ्यांत मस्तो भुरग्यो. आडांगी! तितलोच लागोळो! शिकपाकूय हुशार. मस्तो आसलो तरी एल्साक हो मद्रासी भुरगो खूब आवडटाळो. पूण काल मात एल्सान ताका पयले फावट ख्यास्त केल्ली. पिरियडभर ताका दिमी घालून उबो दवरिल्लो.

नॉट फिलींग वेल टिचर? म्हण कळ-वळून विचारतल्या सरजूक पळोवन ताजें काळीज नकळटां हाल्लें.

सरजूक ख्यास्त दिवपाचें कारणूय तशेंच घडिल्लें.

काल पयल्या पिरियेडाक एक एकट्याक म्हऱ्यांत आपोवन एल्सा पयल्या दिसाचो होम-वर्क तपासतालें. सदचेभशेन सरजू ताजे भोंव-तणी मेजाकडेच घुस्पतालो. आनी अचकीत एल्साच्या भुजावेल्यान मेजावयल्या कादेर्ना-चेर बागवत सरजून ताका उलो केलो.

'टिचरsss'

कादेर्नाचेर घुस्पल्ली एल्साची नदर वयर सरली.

'टिचर, कोंकणीत बियांतूल म्हण्टल्यार कितें टिचर?'

'बियांतूल?' एल्साचो आवाज थरथरलो. 'कित्याक जाय तुका?'

'जाय म्हाका टिचर, आमच्या शेजारच्या कोणें विचारूंक सांगलां!'

'हांव... हांव... नेणां!'

'हांव जाणां टिचर.' सरजू एकदम खो खो करून हांसलो. बियांतूल म्हण्टल्यार, लग्न जायना आसलेली तुजेभशेन!'

उतरां कानार पडलीं, तशें एल्सा रागान तांबडें जालें.

'टिचरीचीं फकाणां मारता...? येदो मुबेज जाला? दिमी मार... दिमी मार म्हण्टा न्ही हांव पोयलीं जमनीर! आतां राव पिरियडभर येसोच!'

....

'टिचर, कितें जाता तुका टिचर?' एल्साक परतें विचारात घुस्पल्लें पळोवन, सरजू

ताजें भूज धरून हालयत विचारतालो.

'खूय कितें? ... कांय ना, कांय जायना म्हाका!'

एल्सा पुटपुटलें. पूण विचारांचे भोंवरें-तल्यान तें सारकें भायर येवकच नाशिल्लें. मन आजूनय मेळचाक सांपडिल्लेंच आशिल्लें.

'टिचर, तुवें काल सांगलेली काणी बरोवन हाडल्या. करेक्ट करना?'

'आ. व्होय. व्होय. हाड हिगा. करेक्ट कोत्तां!' सरजूच्या हातांतलो कादेर्न एल्सान आपल्या हातांत घेतलो. उगडून तें वाचूंक लागलें.

पातकड्यांचें उदक लागून वक्लाचे हारशे दाट जाल्ले. हयन्हयशीं अक्षरां एल्साच्या दोळ्यांक दिसतालीं.

'once upon a time, there lived one beautiful girl called Cindrella ... ..'

काणी वाचतां वाचतां एल्साच्या तोंडार कितकेशेच रंग येताले, वताले.

पुराय काणी वाचून सोंपली आनी तें एकदम आडुलें,

'ना! ना! ही काणी येशी न्हू! ही काणी चूक आसा!'

सरजू वांगडा क्लासींतल्या हेर भुरग्यांनीय आंग काडलें. क्लासांत एक तरेची थण्डाय पातळ्ळी.

'चूक टिचर?'

'व्होय. व्होय. चूक, एकदम चूक!'

'ना टिचर. तुवें काल सांगलेली तशीच हांवें ती बरयल्या टिचर. न्ही रे विशाल?'

'शट युवर माऊथ! तुवें काणयेची सुरवात सारकी केल्या. पूण शेवटाक तूं चुकला. सिड्रेला रूपेस्त आसता, तेका सवत आवय आसता, दोग सवत भयणी आसतात, इतली मेरेन तुजी काणी खरी आसा. फुडें तुयें चूक केल्या. सिड्रेलाक कोण आज मेळना. पूण तुयें बोरोयलां तेशोच रानांत गेलोकडेन एक राजकुंवोर मात मेळटा. ताका सिड्रेला बरें दिसता. तो तेकुडे काजार जावोंक सोदिता. पूण तुयें सांगोलां तेसो सिड्रेलाचो राजकुंवोर राजा न्हू. गिरेस्त न्हू. तो गोरीब दुबळो. जातोना सोकोल. तो आपलो 'बर्थडे' कोरिना.

सिड्डेलाक आपणां बराबर नाचूक आपयना. तो आपयता सिड्डेलाक आपल्या खोपटांत. थंय सिड्डेलाच्या पांयांचो मोचो शेणता. शेणता तें काळीज. मोचो घेवन राजकुंवोर आपल्या चाकरांक गांवागांवांनी धाडिना. धिना सिड्डेलाच्यो सवत भयणी आपणाक राजकुंवोराकडेन काजार जावंक मेळचें म्हणोन तो मोचो आपलो म्हणोन सांगिनात. मात आपले आदीं सिड्डेलाचें काजार जातलें म्हणोन तीं ताका तरातरांनी सतयतात. ताजें राजकुंवोराकडेन मेळप बंद कोरतात.

तुवें बोरोयलां तेशें सिड्डेलाचें आनी राजकुंवोराचें काजार जायना. ती सुखान संवसार कोरिनात. सिड्डेला... सिड्डेला आंक-वारूच उक्ता ! गियांतूल जाता ! ... चाळीस वसचि पिरायेरूच म्हातरें जाता !

‘... आनी ताजो राजकुंवोर, तो सिड्डेलाच्या पिकसांवान खूब सोरो पियेता... सोऱ्याच्या एका एका घोटो वांगडाच ‘सिड्डेला SSS सिड्डेला’ म्हणीत जिविताचे निमणे खीण मेजता !’

‘ना ! ना ! ना टिचर ! सिड्डेलाची काणी अशी न्ही टिचर ! सिड्डेलाची काणी

हावें बरयल्या तशीच आसा. म्हजेकडेन पुस्तकूय आसा सिड्डेलाचे काणयेचें. म्हजे मम्मीनूय ती म्हाका तशीच सांगल्या टिचर !’

‘तुजी मम्मी फोट उलयता !’

‘ना. म्हजी मम्मी केन्नाच फट उलयना !’

‘मागीर हांव फोट मात्तां ?’

एल्सा आपल्या काबूंत नाशिल्लें. ताज्यो नाकाच्यो पुडयो फुगिल्ल्यो. वोंठ थरथरताले. दोळे तर कोणाचो वेध घेताले, कळच नाशिल्लें.

टिचर आज अशी कितें उलयता, हें चितून क्लासभर भुरगीं आपलें बरप थांबोवन तिच्याच तोंडाकडेन पळयतालीं.

‘तूं कोणाक सांगोता रे, काणी येशी न्हू म्हणोन ? काणी येशीच. हांयें सांगल्या तेशीच !’

‘ना ! ना !’

‘व्होय ! व्होय म्हण ! काणी येशीच म्हण ! सिड्डेला वियांतुलच उल्लां म्हण ! सिड्डेलाचो राजकुंवोर मरणाधडेर आसा म्हण !’

‘ना SSS !’

‘ना ? तूं व्होय म्हणचो ना ?’

सरजूच्या दोनूय कानसुलांचेर ‘ठा ठा’ करून थापटां पडलीं. आनी पडतच रावलीं.

पोल्यांचेर थापटां पडटा आसतनाय सरजू रडपाचो विसरिल्लो. भयभीत नदरेन तो टिचरी कडेन पळयत आशिल्लो.

आनी दिस्त त्याच खिणाक इस्कोलाचे मुखावेलें इगर्जींतल्यो घांटी घणघणल्यो.

‘ढाण ! ढाण ! ढाण ! ... ..’

सरजूच्या दोनीय पोल्यांचेर पडटले एल्साचे हात एकदम थांबले. इगर्जीच्यो घांटी ताजे तकलेंत घणघणूक लागल्यो.

‘आतां तोरी व्होय म्हण ! आयक... आयक... सिड्डेलाचो राजकुंवोर सोंपिल्ल्याचो ही घांट आयक... ..’

एल्सा घब्र करून सकल पडलें. आनी क्लासभर भुरग्यांनी वांगडाच किळाच मारली,

‘टि SSS च SSS र SSS !’

ढाण ! ढाण ! ढाण ! इगर्जीच्यो घांटी घणघणत आशिल्ल्यो.

(आकाशवाणी पणजेच्या बरेपणान)

—□—

अकल्या शिष्यान गुरूक म्हळें, ‘ओश्वरा संबंदान तुमचे कडल्यान जायतें कितें कितें आयकलें, पुणून ओश्वर म्हळचार कितें ते मात केन्ना आयकलें ना.’

‘तें सांगूक येना’ गुरून जाप दिली आनी म्हळें, ‘यह तो अकथ कथा है, कहते कही न जायी.’

‘तशें जाल्यार, मागीर, तुमी अुलयतात कित्याक ताचे संबंदान ?’

‘कितें सांगूं ?’ गुरून म्हळें. ‘शेवण्याक विचार, तूं कित्याक गायता वाय म्हण... ताच्यान रावं नज म्हण तें गायता... तशें म्हजें.

हॉटेल कीर्ती

बार आनी रिश्टारंट

रावपाची आनी जेवणाखाणाची बेस बरी वेवस्ता - अँयर-कंडिशन्ड कुडिची सोय

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

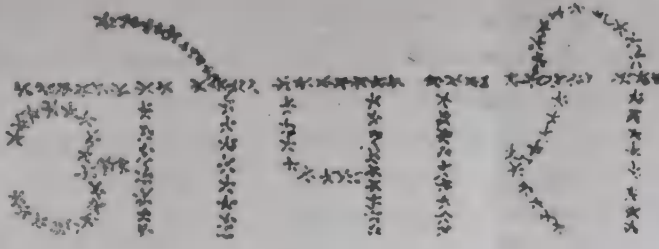
धनी : विश्वनाथ तु. प्रभु

कीर्ती जनरल स्टोअर्स

निरंकाल मार्ग, फोंडें-गोंय ४०३४०१

धनी : रुद्रेश स. प्रभु

— महादेव नाडकर्णी

ह्या ओपारीं कडेन मोटे मायेन आनी आशेन हांव ज्या वेळार पळेतां तेन्ना कांय ओपारी म्हाका तोखणाय करी सारक्यो दिसतात जाल्यार कांय म्हज्या मनाक पटच नात. सामक्यो पचक्यो कश्यो लागतात.

चार चार दिसांनी आमगेर एकलो शांतारामशण म्हण येता. म्हगेच्या बाप्पालो खंय तो इश्ट. दनपाचें एक भुसकें मारलेवगर तो हालच ना. शांतारामशणक एक पवंय आसा. घरांत येतना तो मुमुरखोच येता. बाप्पान 'यो रे, विडी घे' अशें म्हळें वा बान च्या घेरे म्हण म्हळें की ताका तोंड फुट्टा ! आनी मागीर तो पळेय एक तोड सोडटा ! आयकतल्यान आयकतच रावपाचें अश्या वेळार. वा हळूच फुतफुतता :- 'ही एक आतां फोंत लागली व्हांवंक.

आमच्या पूर्विल्ल्या जाणट्यांनी खुबश्यो म्हणी म्हळ्यार ओपारी भाटां बेसांबरावरच आमच्या सगळ्यांच्या वांट्याक दवरल्यात. आपणाक आयिल्ल्या अगभवांतल्यानच तांणी त्यो जल्माक घाल्यात हातूंत कसलोच दुवाव ना जे मुस्तींत शिक्षण म्हळ्यार फकत दुसरी-तिसरी मेरेनच जाता, तेंयबी शणयमामा कडल्यान, जंय शिक्षणपरस मारच चड-शिकचो पडटालो अश्यावेळार तांणी त्यो जल्माक घाल्यो हाचो सोड लागतकीर तोंड आं करून आमी येवजुंकच पडटात.

विज्ञान आनी विज्ञानाची प्रगती, यानांत वचून चंद्रार वचून येवप बी ह्यो सगळ्यो हालच्यो गजाली. ते मुस्तींत चंद्र म्हणटात तो फकत भुरग्यांक जेवयतना दाखोवपा-खातीर वा खेळोवपाखातीर आनी जाणट्यांक संकश्टी दिसा जेवचेपयलीं पळोवपाखातीरच आसतालो. (हय, जाणट्यांकय त्या दिसांनी चंद्र दाखयलेवगर जेवण वच नाशिल्लें.)

भाद्रपदांत शुक्लपक्षाचे चवथी दिसा तर चंद्राचें तोंड लेगीत पळोवचें न्हय म्हण हे जाणटेले हट धरून जंगी-दारां गच्च धांपून बायलभुरग्यांसयत घरांतच पडून रावताले.

अशें आमूनय आतांच्या शिक्षणाचे नदरेन इतले फाटीं आशिल्ल्या आमच्या पूर्विल्ल्या जाणट्यांचें दूरदर्शित्व मात तोखणायेचें? तांणी तांच्या वंशाखातीर भाटां-बेसां अशीं कांय वसयलीं की सांगपाची माणसुकी ना ! खंयच्यो नव्यो आंव्या आळी लाय, गारफां लाय, खंय पणसां आळी लाय, भाटांनी कावथे घाल, दोंगरांनी काजी लाय, कुळागरां वसय, अक आनी दोन ! आनी तेच बराबर ओपां-रिची पिकय बेसवरी काडून दवरली. हेतू हो की तांच्या वंशजानी भाटांबेसांचे पिकावळीचेर खावन-पियेवन सुखी रावचें आनी ओपारी ध्यानांत दवरून ते प्रमाण जियेवचें. आयज आमी बशिल्लेकडेन चार गोटे खातात, आंबे पणस रगडटात ते तांच्याच नाड्यार ! आतां वांट्याचे निमित्तान कांय भाव-भाव अका

मेकांचीं बोडां फोडून घेतात तें पळेव्यार जाणटेले न्हय पूण हेच अकलेन उणाक आनी कर्मदळिद्री म्हणूंक जाय. नाजाव्यार आयतें मेळिल्लें भकारना आसताना जाणट्यांत्यो ओपारी बरेभाशेन हे ध्यानांत दवरचे नाशिल्ले ? ह्या तांच्या झुजाक लागून गांवांत मात ते हांशाक कारण जातात. पूण ताचो परिणाम ना म्हळ्यार फुडें फुडें असो जाता की जे जे बोडां फोडूंक लागिल्ले तेच मातशे व्हड जातकीर शाणे जातात आनी म्हणू लागतात 'हांकां हांसूंक कितें जालां ? ' जाचें जळटा ताका कळटा ' अशें जाणट्यांनी म्हळां तें फट न्हय ? ' बोडां फुटले उपरांत हांकां आपणाक बोडां आमात म्हण कळटा हो फायदो तसो सामको थोडो न्हय. धोंपरांत वुड आसता कोणाकोणाच्या. करतलो कितें ?

हांव मात देवादयेन ह्या लक्षांदांतल्यान बरेभाशेन वाटावलां. शापो म्हण न्हय, आवय बापायलो हांव अकलोच. खेरीत म्हजो बापूय सगळ्या भाटाबेसांचो वापर वेळव्यावेळार आपूणच करता आनी ताका लागून म्हाका कांयच म्हळ्यार कांयच वादना. बापायचे वांगडा हांव बेठोच बोवाळिल्लेवरी करतां आनी कामचोरपणा करून कांयच वादून घेता. **बोगीच वूड लावन म्हारू कित्याक हाडूं ?**

खरें मांगतलो जाल्यार हुंदीर जसो घुंवन-घुंवन माळणा तोंडाकडेन येता तसो ह्या जाणट्यांच्या भाटांबेसांपरस तांच्या ओपारीनीच म्हज्या जिवाक मोटो ओड लायिल्ल्यान हांव भौनभौन तातुंतच घुस्पतां. ह्या ओपारींनी हांव इतलो दिपकावलां की कांय जाण शिवलिलामृत, व्यंकटेशस्तोत्र बी जशे घोळयतात तश्यो हांव ह्यो ओपारी जिवेर रातदीम घोळयत आसतां. कांय कांय वेळार हांव जेन्ना आमचेच पंगडी भाटाबेसांच्या वांट्याक लागून बुकले कशे झगडटात तें पळेतां तेन्ना म्हाका ह्या ओपारिचें फाटींफुडें कशें जायत हाचो हुसको जाता. म्हण आत्र्यापयच्यान हांव जाणट्यांनी उबारिल्लीं ओपारिची गुडव्यांची गुडवी मोटकूल घेवन आरतीपरतीं करतां. अखाद्री वायटी लागली जाल्यार ! चितो बी आयल्यार ? वेळकाळ

सांगून येता ?

पूण ह्या ओपारीकडेन मोटे मायेन आनी आशेन हांव ज्यावेळार पळेतां तेन्ना कांय ओपारी म्हाका तोखणाय करीसारक्यो दिसतात जाल्यार कांय म्हज्या मनाक पटच नात. सामक्योच पचक्यो कश्यो लागतात !

‘बेकार ठवय कुले ताशी’ ही तांतलीच अक ओपार. आतां म्हाका सांगात, ठवय शाणो आसूं नाजाल्यार पिसो. वावर नासून कितलोय बेवार उरलो जाल्यार आपणालेच कुले केन्ना ताशीत व्हय ? उरफाटें, आपूण सोडून हेरांक बरो वावर मेळटा म्हूण तांचेच तो ताशीत बसचो ना ?

‘शेणिल्लें गोळूं करमळे तळचांत’ अशी आनीक अक ओपार आसा. करमळे लाग-मारचें गोळूं शेणले जाल्यार करमळे तळचांत पावत गा ! पूण धा-धा, बीम-बीम कोसांचेर आसून शेणिल्लें गोळूं करमळेक कशें पावत ? फाटीं काणकोणच्या वावुशबावालें गोळूं अशेंच शेणलें. काय वरी तीन म्हयने फाटीं वियेल्ली आनी पाडकाक जल्म दिल्ली गाय ! वावुशबावाक चड दूद-धंय मेळटलें म्हूण खोशी जाल्ली जाल्यार तागेली घरकाच गोट्यांत पाडूक जालां मू ? आतां घरांत सुनेगेर चलोच जातलो म्हूण सुखाविल्ली. पूण मदेगतीच हें नाका जाल्लें संकड ! वावुशबावान गायक साद-साद सांदली. करमळे वचून आयलो की ना हांव नकळं. निमाणें ताणे नानाभटार घांव मारली. नानाभटान घुलो नाचयल्यो, आशे काडले आनी हड्ड्यार हात मारून सांगलें. गोळूं दक्षीण दिकेन म्हळ्यार कारवार बी तेकड्यां पावलां जातलें. आनी अजाप म्हळ्यार नानाभटालें जोतीश सामकें खरें थरलें. गोळूं पोळेमेटालागीं म्हळ्यार कुळारा (गोरवाच्या) मेळ्ळें. करमळेचें तळें खंय आनी पोळें मेळखंय ! आतां तुमीच सांगात पळोवंया ?

चार-चार दिसांनी आमगेर अकलो शांतारामशणै म्हूण येता. म्हगेल्या बाप्पालो खंय तो इश्ट. दनपारचें अक भुसकें मारलेबगर तो हालच ना. शांतारामशणैक अक संबंय आसा. घरांत येतना तो मुमुखोच येता. बाप्पान ‘योरे विडी घे’ अशें म्हळें वा बान

‘म्हजी आजी’ ‘च्या घेरे’ म्हूण म्हळें की ताका तोंड फुट्टा. आनी मागीर तो पळ्येय अक तोंड सोडटा ! आयकतल्यान आयकतच रावपाचें. अश्यावेळार वा हळूच फुनफुतता ‘ही अक आतां फोंत लागली व्हांवक’. म्हजी आवय ते दरावर नाकाकडेन पदर व्हरता.

बरीं वर्सां जालीं ते गजालीक. म्हाका घट याद आसा. भाटाचो पाडो आशिल्लो. बाप्पावरावर हांवय भाटांत गेल्लो. सुमार धा वरांचेर चार आडसरां घेवन हांव घरा आयलों. तातलें अक सोलून उदक पियेलों. आनी कातली कोरांतूक बसलों. आवय ताक चाळटाली. वावराडी बानार आयतें वांटटाली. आनी बा शिताची तयारी करताली. इतल्यान शांतारामशणै अका हातांत म्हसका सांगो आनी दुसऱ्या हातांत सायलाच्या पानांत गुठलायल्ली सुंगटां पोटली घेवन भितर सरलो. सांगो जमनीर उडयल्यो आनी सुंगटांची पोटली फाटल्या दारा हुंव्यार दवरली.

‘कोण रे, शांतो ?’ बान म्हळें. शांत्याची खोड बाक खबर आशिल्ली. तिणे रोखडेंच फुडें म्हळें—

‘ये पवा, अक आडसर सोलून शांत्याक दी पळोवया’ आनी ताका बसूक म्हाणाय दवरली. शांतो मागीर आयकता ? जगार कितें-कितें घडलें तें ताणे सगळें आमटतिग्वट लावन बाक सांगून उडयलें.

‘व्हनीबाय, मकाळी मानयेर गेल्लो जे. वरीं ५५ सुंगटां मेळळीं. ताज्जीं. चार हाडल्यांत. म्हमला सांगो घालून दनपरां बरो ५५ रोस कर पळोवया. जाणा मगे व्हनीबाय, सुंगटां रोस जेवणार आमचो तो तुज्याच हातचो !’ आपणाली रुच भागोवपाक शांत्यान बाक चण्या झाडार चडयली. इतल्यान बाप्पा आयलो आनी दोगय भायर सोंप्यार गेले. ते भायर वतकर हावें बाक विचारलें ‘बा, शांतारामशणै कोण जे आमगेलो ?’

‘मसणो...’ बान तिडक उकतायली आनी रोखडेंच फुडें म्हळें... तुगेत्या बाप्पालो इश्ट मरे तो !’

बा उलयल्ल्याचो अर्थ समजुपा इतली बुद्द म्हाका आशिल्ली. त्या उतराक हांवें म्हळें—

‘आमगेलो कोण लागता जाल्यार तो चार-चार दिसांनी आमगेर येतासो ?’

‘शितां थंय भुतां पुता शितां थंय भुतां.’ तपल्याक बाणशिरें वांदतना बान म्हळें. हांव कांचवेवन पळेतच उल्लों.

‘गिळाक घालूंक कोणय तरी आदाराक जाय. काय बरें भाटवेंस पुतूशणैलें. वेसनाक लागून ह्या तागेल्या नावाड्या पोरान सगळें विकून उडयलें. आनी आतां जगार भोंवता आधोड भरूंक, उंवाळण घाल्लो.’

‘उंवाळण घाल्लो’ म्हणटना बान बाण-शिऱ्याची गांठ अशी चरचरीत आंवुळ्ळी की जशी काय शांतारामशणैचो कानच ती पिळटाली. हांव समजलों. पूण आमगेर कोणय जेवलो म्हूण भूत कसो जायत ? हांवें हळूच सोंप्यार वचून शांतारामशणैक तेळ्ळें. ताचे हातपांय सारके म्हळ्यार बाप्पाभाशेनच आशिल्ले. आमगेर शीत जेवलो जायत. पूण तो भूत जावन वावुरिल्लो म्हाका कांय दिसलो ना. आनी कोणाचे गोमटेर बशिल्लोय हांवें केन्ना ताका पळोवंक ना. हांव मोन्यानी परतलों आनी फाटल्या दाराच्या हुंव्यार येवजीत बसलों. बाक कितें दिसलें कोण जाणा. शिता तपलें वाळून ती आयली आनी म्हाका येवजीत बशिल्लो तें पळोवन विचारलें, ‘ये पवा, कितें जालें रे तुगेलें ?’

‘बा, आयज हांव तुगेलें हातचें शीत जेवचों ना !’

‘कित्याक रे ?’

‘शांताराम शणैचे वरी हांवय भूत जाल्यार ?’

‘आंवय ! हळद लागली ह्या पोरच्या तोंडाक ! सर भितर पळोवंया ?’

धपकावन वामरेंत व्हरून तिणे शांताराम शणैची सगली गजाल थंडसाणेन म्हाका सांगली.

‘...म्हूण तुका पापया सदां सांगतां. बरो मन लावन शीक. तो पळय नोनल्यालो दामू शिकून वयर कसो सरला तो. ल्हान आसतना लेगीत मन लावन शिकतालो तो. धा अंकलपटयो मडगांवच्यान हाडून दिल्ल्यो ताका नोनल्यान जाणा ? पापया, लक्षांत दवर. मेलेबगर सर्ग दिसना !’

हांव परतो चाळांत पडलों. मेल्लेबगर सर्ग दिसता ! 'मरचे पयलीं सर्ग कोणे पळेला गे वा ? आनी मेल्यार सर्ग कसो दिसतलो ? पयर नानीची बायल कुश्टाक गळी घालताली ती आयकूंक ना तुवें ? मरून नरकांत वतलो आनी किडो कसो वळवळटलो म्हूण म्हणटाली मगे ती ?'

'माणुसुकी ना गेऽ बाये ह्या चल्या मुखार! कर्मभोग हो.' आनी वावराडेक तिणे म्हळें 'शांतूल, आवडूंक मातशें आपय तिळमना आं. आयज बुधवार न्हय ? चल्याची दिश्ट काडले बगर उपाय ना. देवते कामाकशे पावगे सायबिणी' आनी बान आपलेच पोले फोडून घेतले. बरीं वर्सा जाली हे गजालीक.

आमगेर कसलीय परब आसूं. शांताराम शणै आसताव आंब्य ताळो कसो ! बाप्पालो इश्ट न्हय तो ! पयरच्या म्हाळा दिसा तर

तो आशिल्लोच. ते भायर जिवूदाद, शावूशणै, नोनलेबाव आनी काय शेजारी जेवगाक आशिल्ले. शांताराम शणै आनी जिवूदाद अेकठांय आयले की चंवळ्यो सामक्यो सुयेन भरतात. मोट्टे मोट्ट्यान वड्डून गजाली केले बगर आनी कोबें कशे आंगार झुडून उलय-लेबगर तांच्या जिवाक धादोसककाय जायना. त्या दिसा, भितर केशवभट आनी बाप्पा मेल्लेगेल्यांचीं नांवां घेवन तर्पण करताले जाल्यार भायर सोंप्यार, शांतारामशणै आनी जिवूदाद मेल्ल्यावांगडा जित्यांचेंय बी तर्पण करताले. घोसांच्यो गाळी घालून.

आतां म्हाका अेक सांगात पळोवया. चौगजाण अेकठांय जातकर अशें घडना ? आयकतल्याक बोवाळ दिसूं मागीर. पूण 'गांवार म्हाळ आनी सुण्याक बोवाळ' अशें म्हणून शांतारामशणैक आनी जिवूदादाक

सुगीं लेखून आमच्या जीणटेल्यांनी कितें पुण्य मेल्लें ?

जाणट्यांच्यो कांय ओपारी म्हाका पक्क्यो लागतात अशें हांव कित्याक म्हणटां तें आतां कळ्ळें मू तुमकां ?

हांव बरेभाशेन जाणां, कांय म्हणटीत 'शिजता थंय करपता न्हय रे ?'

अशें म्हणप म्हळ्यार अेकेवटेन दिसण्याक खरें दिसता. पूण हांगेल्या करपटाणेचो त्रास दुसऱ्याक बेटोच जावप हें बरोबर दिसता ? कोणाच्यो म्हशी आनी कोणाक उठाबशी !

आतां कितें, ल्हान तोंडांत व्हडलो घांस घेवप बरें न्हय. जाणट्यांच्यो ओपारी त्यो ! तांचे विशीं कितेंय उलयतना म्हज्या सारक्यान तर ताळतंत्र सांबाळूंक जाय. कित्याक, हुंदराक मारल्यार गणपतीक लागता !

-✽-

सपनां

कांय मनशांक जग कितें हें कळचे पयलींच सपनां पडूंक लागतात.

मनशां प्रमाण सपनां....

कांयजाणांचीं आसतान रंगी-बेरंगी

कांय सपनांक रंगच नासतात.

घोळिल्लो वाट जशी चलपाक जाय जाता

तशी सपनांकय पैशाची वुट जाय

म्हळ्यार, जांची गरज भागल्या

तांकांच मळबांतल्या तरेकवार कुपांभशेन

आकाराची, भोंवती-घुंवती सपनां दिसतात.

सपनांची पांखां लावन ते जगतात

खिणा-खिणाक नवें पळोवपाक

तांका आनीक दुसरें काम नासता.

X X X

रातीचो दीस आनी दिसाची रात करपी

पोटाच्या जंवजाळांत वावुरतल्याची

जीण हांगा तर अशीच वता.

भिकाऱ्यांनी असल्या सपनांची

इत्सा कशी धरूं येता ?

पायां पोंदची म्हेळिल्ली जमीन सांबाळून

दोळे बांदून रावंक जाय

गरिबांची सपनां सदांच वांज

तेळून पळेयल्यार पळून वतात.

तांचे फाटल्यान वचपीय विर्जतात

आनी सपनांतच बेबेतात.

- राम बाळकृष्ण प्रभु चोडणेकार

भुरग्यां-गीत :

माकडा माकडा हुप हुप

माकडा माकडा हुप हुप

शेंपडेक लायलें तुप तुप

माकड नाचलो खुब खुब

माकडाक लागली भुक भुक

माकडान चोरली भाकरी

रानप्याची गेली चाकरी

रानप्याक आयलो राग राग

शेंपडेक लायली ताणें आग

माकडाक भाकरी लागली गोड

माकडाचे शेंपडेक आयलो फोड

फोड दुखूंक लागलो

माकड नाचूंक लागलो

रानप्यान माकडाक धरलो

तागेलो फोड फोडलो

फोडांतल्यान आयलो पूं पूं

माकडान म्हळें, देव बरें करूं

- शीला

गांधी

सप्तक्रान्तिचो अुद्गातो

महात्मा गांधीचो अुगडास खंयच्या रुपान करपाचो ?

सामान्यतायेन सगळे 'राष्ट्रपिता' ह्या रुपानूच तांचो अुगडास काडटात. तांणी आमकां बंदेपणांतल्यान मेकळे केले, आमकां स्वातंत्र्य जोडून दिलें- आयज आमी आमचेच धनी जावंक पावल्यात ते तांकां लागून, हे भाशेन आमी तांचो अुगडास काडटांत.

अेक खरें : स्वातंत्र्य आमकां मेळ्ळें तें तांकांच लागून मेळ्ळें. आमचोय स्वातंत्र्य जोडपाक हातभार लागला ' अशें म्हणपी लोकय, तांकांच लागून निर्माण जावंक पावले- तांगेलेच अुकते राजनितीक लागून लिपचोरयांनी क्रान्तिकार्य करपी लोक अुकतेपणान हड्डें मुखार काडून ' आमी क्रान्तिकारी ' म्हूण भोंवंक पावले. पुणून तेच वरीबर हेंवूय खरें : गांधीचें व्हडपण फकत तांगेल्या ह्या स्वराज्य जोडपाच्या वावरांतूच सोंपना. भारताच्या आनी भारतीय मनशाच्या विकासाक तांगेलें बंदेपण आडखळ हाडटालें. म्हूण ही आडखळ पयस करप सगळ्यांत म्हत्वाचें कार्य जावन पडिल्लें. गांधीन सगळ्यांत चड भर ह्या वावराचेर दिलो आनी तीम पस्तीम वर्सां भितर आमकां स्वातंत्र्य मेळोवनूय दिलें.

हे नदरेन तांकां ' राष्ट्रपिता ' मानून तांचे अुपकार आठोवन तांचो अुगडास करप आमची लागणूक जावन पडटा. हातूंत दुवावूच ना.

स्वराज्य जोडपाच्या वावरांत कोणाचोय कितलोय हातभार लागिल्लो आसूं, पुराय देशाक स्वराज्य जोडपाक तयार करपाचें काम गांधीनूच सगळ्यांत चड केलां- mass participation तांकांच लागून ह्या वावराक मेळ्ळां. हातूंत मतभेद आमपाचें कारण ना.

स्वराज्य कार्यांतले गांधीक कुशीक काडात, तुमकां लाखांनी लं.कांनी जो स्वराज्या खातीर वावर केलो तांकांय कुशीक काडचे पडटले.

कोणे अेकल्यान म्हळां- स्कॅप गांधी अँड यू स्कॅप द अिन्डियन पीपल...

खरें हें.

पुणून अितल्यान गांधीचें योगदान सोंपना. गांधीन सगळ्यांत म्हत्वाची गजाल आमकां सांगली ती मुराज्याची. स्वराज्य मेळटकूच जें राज्य आमकां हाडूंक जाय ताची. तिचूय तां नी स्पष्ट उतरांनी सांगली- अशें तरेचें अेक राज्य हाडात की जें अुण्यांत अुणे शासन करतलें. मुराज्याचो तांणी जो आमचे मुखार आदर्श दवरलो तो

हो- ' मुराज्य म्हळ्यार अुण्यांत अुणें राज्य. ' That Government is best which governs the least. सरकार नांवाची संस्था आसूंकूच जायना. दवरचीच पडली जाल्यार सामकी गरजेची तितलीच दवरपाची, अुण्यांत अुणी. -ओश्वरा सारकी. आसायें म्हणूं नज, नाय म्हणूं नज हे तरेची. सरकार ही अेक ग्राम्य vulgar संस्था, सभ्य समाजाचे वेव्हार हे संस्थेचेर निवून अुल्क जायनात.

गांधीन आमचे मुखार दवरलेंलो ही आदर्श मातसो खोलायेन येवजून पळोवचो- सामाजिक, राजकी, आर्थिक कार्यावळीचें अेक पुराय चित्र आमच्या दोळ्यां मुखार अुबें रावतलें. अेक स्पष्ट दिशा आमकां मेळटली.

' अुण्यांत अुणे राज्य ' म्हळ्यार वेव्हारांत अर्थ कितें जालो ? राज्याच्या हातांत जीं खातीं आसात तीं लोकांनी चडांत चड आपणाल्या हातांत घेवप आनी चलोवप हीच मू ? आपशींच हें घडून घेवपाचें ना. येदी व्हडली जापसालदारकी अुखलपाची शक्ती आयज 'लोकां'त ना. आयचे घटकेक लोक अेकामेकांकडले स्पर्धेंत आनी अेकामेकांकडल्या संघर्षांत घुसपल्यात. 'लोकां'त आयज तरांतरांचे वेगळेवार आसात. कोण आपणाक दुसऱ्या परस अूंच पावड्यांचो मानता, कोण दुसऱ्याक अुणाक लेखता. कोण दुसऱ्याक आपलो लेखता तर दुसऱ्या कोणाक पेलो मानता. कोण श्रीमंत जाला, कोण गरीब अुल्ला. श्रीमंत गरिबाकडल्यान कामां घेता आनी आत्ता ताचेय परस श्रीमंत जाता. तर गरीब सदां गरीबींतूच चिड्डून अुरता. आयज 'लोकांत' कोण आपणाक शिक्षित लेखतात, कोण अशिक्षित म्हूण जियेतात.

ह्यो ज्यो तरांतरांच्यो विकृतायो समाजांत आयज दिश्टी पडटात त्यो ना केले बगर सरकारच्या हातांत आशिल्लीं खातीं लोक आपणाल्या हातांत घेवंक केन्ना पावपाचे नात.

म्हूण गांधीन अेक कार्यक्रम आमच्या हातांत दवरलो आनी म्हळें : हो कार्यक्रम आयच्यान सुरू करात, अिल्ली अिल्ली करून तुमची योग्यताय वाडटली. तुमी मुराज्याक फावशे जावंक पावतले.

तांणी आमकां सांगलें-

खंयचीय क्रान्ती घडोवन हाडटले जाल्यार सगळ्यांत पयलीं तुमच्या धार्मिक आदर्शांत बदल घडून येवंक जाय. आयज तुमी हिन्दु मुसलमान क्रिस्तांव पारशी ह्या नांवान अेकामेकां पसून पयस गेल्यात. सगळे अेकामेकांचे लागीं येयात. अेकामेकांक समजून घेयात. अेकामेकां कडल्यान घेवपा सारकें घेयात आनी अेकामेकांक तुमच्यांतलें बऱ्यांतलें बरें दियात.

सगळे धर्म खरे, सगळे धर्म बरे आनी सगळे धर्म अर्दकुटे हें तत्व मान्य करून सगळ्या धर्मांचें अेक धर्म-कुटुंब स्थापन करात.

अुपरांत हिन्दू हिन्दूच अुरतलो. पुणून आपणाक किरिस्तांव, मुसलमान, पारशीय मानपाक अनमनचो ना. सगळ्यो न्हंयो समुद्राक मेळ्ळ्यो म्हूण त्यो ना जायनात. तशे तुमी ' तुमीय ' अुरतले आनी ते मायर ' सगळ्यां 'चेय जातले. सगळे तुमचे जातले.

धर्म समन्वयांतल्यान सगळ्यांक मानवधर्माकडेन व्हरप हो गांधीचे हे कार्यावळींतलो अेक म्हत्वाचो वावर.

‘आपलो-पेलो’ हो वेगळेचार ना करपाच्या ह्या वावरा वांगडा तांणी समाजांतल्या अन्न-अुणाकपणाचो वेगळेचार ना करपाचो आनीक एक वावर आमकां आंखून दिल्लो. तांणीं म्हळें, तुमच्यांत जायत्यो जाती आसात. वेगळे वेगळे मनीस कुळयेंतले लोक अेके कडेन येवन रावतकूच तांचे मजगतीं झगडीं-झुजां जातात. तीं चुकोवचीं म्हूण आमगेल्या म्हालगड्यांनी ही जाती-संस्था अुबी केल्ली आनी ‘तुमी तुमचे तरेन जियेयात, आमी आमचे तरेन जियेयात. तुमी आमचे वाटेक वचूंक नाकात, आमी तुमचे वाटेक वचनात’ हे तरेचो अेक ‘करार’ करून सगळ्यांक वेगळे वेगळे दवरलेले. आयचे भाशेंत सांगचें जाल्यार, हें वेगळ्या मतांच्या आनी आर्दशाच्या लोकां मजगतीं घडोवन हाडिल्लें अेके तरेचे peaceful coexistence आशिल्लें. हजारांनी वर्सां आमी हे तरेन जियेत आयले. आयज हें चलपाचें ना. आयज अेकामेकांच्या काळजाक आमी पीळ घालूंक पावले नात जाल्यार आमचें हें राष्ट्र केन्ना ‘राष्ट्र’ म्हूण घटमूट जावपाचें ना. म्हणटकूच, कितें करपाचें- हे वेगळेचार ना करपाचें. ते ना करपाचो अेकूच अुपाय आसा: तुमच्यांत जो सगळ्यांत सकयल्या पांवड्यार बसला त्या ‘भंग्या’क तुमच्या घरांत सुवात दियात. तुमच्या काळजांत सुवात दियात. ताका तुमचो भाव मानात. ताका वेद शिकयात. ताका देवळांत अभिषेकाचो अधिकार दियात आनी ताच्या हातांत जी सान्न आसा ती तुमच्या हातांत घेयात. हें अेकूच काम जर तुमी मन लावन करशात जाल्यार जाती संस्थेचे बुनियादिचो फातरूच निखळटलो आनी तिची पुराय अिमारत घसांयच करून कोंसळून पडटली.

गांधीन जो हो वावर आमकां आंखून दिल्लो ताची पुराय विसकावणी म्हाका हांगा करपाची ना. अेका भाशणांत वा अेका लेखांत ती पुरी जावपाची ना. अितलेंच सांगतां-

ह्या वावराचीं सात आंगां आशिल्लीं. धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक, राजनैतिक आनी नैतिक. खरेपणानशी ‘सप्तक्रान्तीची’ ही कार्यावळ आशिल्ली. सातूय अेकाच वांगडा चलोवप हो ह्या वावराचो अुद्देश्य आशिल्लो. जयप्रकाशन हेच कान्तीक ‘संपूर्ण कान्ती’ हें नांव दिल्लें. ही कान्ती अेकदम करून सोंपोवपाची नाशिल्ली. ती अेका सारकी चलयत दवरपाची आशिल्ली-continuous revolution हें हे कान्तिचें खरेलें रूप आशिल्लें.

गांधीचो अुगडाम काडूंक जाय तो ह्या रूान. हेंच तांगेलें खरेंलें रूप आशिल्लें. ही कान्ती घडोवन हाडपा खातीर तांणीं आमकां स्वराज्य जोडून दिल्लें. स्वराज्य जोडप हें अेकूच तांचें काम नाशिल्लें. तांकां जी खरी कान्ती घडोवन हाडपाची आशिल्ली ती ही ‘सप्तक्रान्ती’ आशिल्ली. स्वराज्या बगर ती घडून येवपाची नाशिल्ली. म्हूण सगळ्यांत चड भर तांणी स्वराज्याच्या वावराक दिली.

पुणून अेक विसरूंक फावना-

स्वराज्याची चळवळ चलताली त्यावेळार लेगीत तांणी चरखा संघ, ग्रामोद्योग संघ, तालीमी संघ, हिन्दुस्तानी प्रचार सभा, हरिजन सेवक संघ आदिम-निवासी संघ- हे तरेच्यो कितल्योश्यो संस्था अुब्यो करून हो वावर सुरू केल्लो- अितलेंच न्हय, हो वावर मुखार चलोवपी अेक कार्यकर्तो बर्गूय तयार केल्लो.

तांगेल्या ह्या सगळ्या संस्थां भितल्ली सगळ्यांत-म्हत्वाची संस्था आशिल्ली. ती म्हळ्यार- आश्रम.

आश्रम ही तांगेली अेक प्रयोगशाळा आशिल्ली. सप्तक्रान्ती घडोवन हाडपी कार्यकर्त्यांचें जिवीत बुद्ध करपाची, समृद्ध करपाची; समर्थ करपाची तांगेली ही लॅबोरेटरी आशिल्ली. गांधी पयलीं जायत्या जाणांनी आश्रम चलयल्यात. ते सगळे समाजाक फाट करून वैयक्तिक अुन्नती घडोवन हाडपांत गुल्ल अुरल्यात. गांधीचो आश्रम ‘देश सेवा करपा खातीर आनी देश सेवा करपाची तरा शिकपा खातीर’ सुरू जाल्लो. आश्रमांत ते तरातरांचे प्रयोग करताले, अत्यंत जागरूकपणान सगळे आदर्श ते आश्रमांत कसवटणेक लावन पळेताले.

गांधीचें अेक आशिल्लें. ते जिवीत अेक आनी अखंड मानताले. जिविताची धार्मिक, राजकी, सामाजिक, नैतिक हे तरेन वांटणी करूंक येना अशें मानताले. जिविताक तासां कितलींय आसूं येतात. पुणून तीं सगळीं अेकाच आनी अखंड जिविताचीं अशें ते मानताले.

जिवीत घडोवपी तांणी खंयचोच system तयार केलो ना. पुणून जिवीत घडोवपी- जिविताक दिशा दिवपी- कांय तत्वां मान्य केल्लीं. हीं तत्वां म्हळ्यार तांणी आपणाल्या ‘मंगल-प्रभात’ ह्या पुस्तकांत विकसायल्लीं अिकरा व्रतां- अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य (संयम), असंग्रह, शरीरश्रम, अस्वाद, सर्वत्र भयवर्जन, सर्वधर्मी समानत्व, स्वदेशी आनी स्पर्शभावना. पयलीं पांच हिन्दू बौद्ध जैन ह्या धर्मांनी ‘महाव्रतां’ म्हूण मान्य केल्यांत. अुरिल्लीं स खासा गांधीन मुखार काडल्यांत.

ह्या अिकरा व्रतांचे बुन्यादीर संवसारांतले सगळे धर्म अेकठांय हाडूं येतात. अिकराय व्रतांक सार्वजनिक जिविताचे व्याकरण हें नांव दिवं येता. सार्वजनिक वावरांत जो पडटलो ताचे क्वालि-फिकेशन हीं अिकरां व्रतां आसूंक जाय- जो कार्यकर्तो हीं अिकरा व्रतां आपणाल्या जिवितांत हाडपाचो प्रामाणिक यत्न करतलो ताच्या हातांत देश सुरक्षित अुरतलो.

तोच सप्तक्रान्तिचो बुन्यांतलो बरो शिपायक जावंक पावतलो. गांधीचो अुगडास करूंक जाय तो ह्या रुपान, आनी अुगडास करून हिशेब लावन पळोवंक जाय-

गांधीन दाखयल्ले वाटेन आमी वतात काय वचनात? वचनात जाल्यार कित्याक वचनात? आमी खंय व्हांवन गेल्यात म्हूण वचनात?

व्हांवन गेल्यात जाल्यार खंयचे दिकेन व्हांवन गेल्यात? थंयच्यान आतां परतूंक येत काय येवचें ना?

हो हिशेब करूंक जाय.

म्हणटकूच आयच्या गांधी जयंती दिसा जेन्ना आमी तांचो अुगडास काडटले तेन्ना आमचें काळीज आनी मन खेदान आनी खंतीत भरून येतलें.

बरोवपी : रवीन्द्र केळेकार

अेक अुलोवप.

बाबुराव सोर्तिकार

— शंकर रामाणी

गों

यांत दर वर्सा कालेजात्रांनी जीं नाटकां जातात त्या नाटकांतल्या दर्शनी पड्ड्यार चड करून एकादऱ्या पोल्या शारांतल्या रस्त्याचो देखाव आसता. सामकें तशेंच म्हळ्यार जाता, १९३३ ते १९४६ ह्या धा वर्सांत म्हजे यादस्तींतलें वास्को शार दिसतालें.

त्या तेंपार दिसाचें मुरगांव बंदर मातय उसरपत नाशिल्ल्या कामाच्या बोवाळांत गुल्ल आसतालें. पोर्ताक भायल्या देशांतल्यो चार-पांच बोटी फालत नासताल्यो. गुडस गाडयांचे येरादारीक विसव नाशिल्लो. देखून सकाळ ते रांजयेरेन अश्या वास्को शाराक जीव वचूंक आयल्ल्या म्हाल-म्हातान्याची कळा मारतालो. मदर भोंवडायता थंयचो वाठार किण्ण दिसतालो. भर वाजारांत लेगीत चडशे पसरकार गिरायक नाशिल्ल्यान मुस्कां मारताले. मात तिनसानचे कातरीर हार्यरसावन कुली-ट्रेन पावनाफुडें वाजार फुलतालो. शाराक मातशी हुनसाण आयिल्ले-वरी दिसताली. हरशीं दीसभर थरिल्ल्याच लोकांचें वाजारांत येवप-वचप आसतालें. त्या थरिल्ल्या लोकांभितर एक बाबुराव सोर्तिकार.

भर वोतांत सोर्ती विकून पुरो जातकीर बाबुराव दामू शेटील्या शापार येवन बसतालो. शाप म्हळ्यार, दोन धाकटुल्या हारशा-आल्मारिनी तयार करून दवरिल्ल्यो कांय भांगराच्यो आनी रुप्याच्यो वस्ती. आकटे, एक कादयोत, हेर गरजेचें सामान

आनी येतल्या वतल्या गिरायकांक, वळ-खिच्यांक वसपाक दोन कदेलो. तांतूंतलें एक कदेल चडसो बाबुरावच तापयतालो. दामू-शेटीक गांवांवयल्या गजालीची आवड. ती बाबुराव बेस बरी पुरयतालो.

बाबुराव दिसूंक थंयचे थंय असो. मोटवो. कातीन न्हय काळो न्हय गोरो. चर्या हांसकुरी. आदल्या सोदा-बाटलेंतले गुड्डेवरी नाक. दोळे वांटकुळेच. मोटवे खाकिचें कलमांव. वयर भितर दोडिनासतना खोमीस आनी ताचेवयर हुमेन म्हैळिल्ली धव्या-कोराची ज्युदी. माथ्याक वोता भारार घालपापुरती काळी तोपी. ताचे ज्युदयेच्या दांनूय बोल्सांनी आनी हातांत सोर्ती. शार तशें ल्हानव. पूण तागेल्यो सोर्ती दर आवेर्तुरापयलीं खपताल्यो.

१९३९ च्या सेतेंत्रांत दुसरें म्हाझूज पेटलें. कांय म्हयन्यांनी रंगार आयलें तसा बाबुरावाचे हांसकुरे चर्येर नवे उमेदिचो रंग

दीस वचत रावले. पयलीं सोर्ती विकताना नाजाल्यार दामू शेटील्या शापार वसून, कोणाक आयकूंक येता येना अशा आवाजांत 'दोळे मोडीत राधा चाले' अशें गुणगुणपी बाबुरावाक पोपटा भशेन कंठ फुटलो, दर सोमारा रातीकडेन दामोदाराच्या सालांत भजन चलतालें. थंय नेमान तो आपली हाजेरी लावंक लागलो.

आनीक सप्त आठ म्हयने गेले. बाबुरावाले ज्युदयेच्या भितरल्या बोल्साक नोर्टिच्या पेजान बुराक पडपा इतलो पयसो ताचे कडेन कुचकुचूंक लागलो आनी त्याच अदमासाक 'मोटेपणाचीं लक्षणां' ताका यवजलीं.

निमाणे कडेन जावपाचें तें जालेंच. जंदन्यो गेल्यो आनी खिणां उरलीं.

चडूंक लागलो. ताच्या ज्युदये-बोल्सांनी नांवाक सोर्ती दिसूंक लागल्यो आनी हातांत व्हड बऱ्यो भरिल्ल्यो पोतयो आयल्यो. खेरीज ज्युदयेच्या भितरल्या बोल्सांतल्यान नोर्टिचे कवळे भायर तकली काडून पळोवंक लागले.

म्हा-झुजाक लागून म्हारगाय रखरखीत इंगळे कशी फुलत रावली. दोन वेळ नेमान जेवपाक तांदूळ मेळप ही अप्रपाची गजाल जावन बसली. ज्या पसरकाराक सरकारी 'पोशु' पडला ताचे कडल्यान जे तांदूळ मेळटाले तांतूंत माती-गुंडे भरशिल्ले आसताले. साकरेंत रेंव मेळटाली. रातीकडेन दिव्यांत पेट्रोल घालून वातीक फस्का-काडी लायतकीर दिवो पेट्टोच हाचो नेम नाशिल्लो. भर वोतांत नाजाल्यार पावसांत वरांचीं वरां लायनीत उबें रावन लेगीत पसरकारान मदींच 'सगळें सोंपलें' अशें तोंड फाफडून मोट्यान सांगतकीर हात हालयत घरा परतुचें पडटालें. मागीर पोटा-भुकेक दोनपारचे आनी रातचे दोन शितागोटे नांवाक खावन, गिळप त्यो ब्लँकांत विकते घेतिल्ल्या गंवाच्यो रोटयो. 'ब्लँक' ह्या उतराक भांगरापरस चड मोल आयलें. तातूंत मुरगांव बंदर सामकेंच शेजरां दोन धोंपाचेर. बोटीतल्यान देंवयल्ल्या तांदूळ, गंव आनी साकरेच्या सांकांक ते सरकारी गुदावांनी दाळचे पयलींच 'हुंदीर' लागले. त्या काय हुंदरांतलो एक 'व्हडलो हुंदीर' म्हळ्यार बाबुराव सोर्तिकार. चड गरजेची खंयचीय वस्त ब्लँकांत विकून एका धपक्यान दोनशें-तिनशें रुपये मेळोवपाक

बाबुराव केन्ना तरबेज जालो, कोणाकच कळलें ना... ल्हवू ल्हवू ताच्या बोल्सांत वखदाक लेगीत सोर्ती दिसपाच्यो वंद जाल्यो. मावोडेचें पागण पडिल्लेवरी हातांत भांगरा पटो आयलो. दोनय हाताच्या किरंगळिच्या वाटांक देड-दोन पोवनांच्यो मुदयो. भेसय पुराय बदल्लो. शेदाचें खोर्मास. सुपेरियोर लुगटाचें शिवन घेतिल्लें मोटवें कलसांव आनी तीन बुतांवांची ज्युदी. आंगापांगानय भरिल्लेवरी दिसू लागलो. भरपूर जोडिच्या धंद्यामुखार दामू शेटीच्या शापाचें निखटें तोंडलेगीत पळोवपा इतली फुरसद ताका मेळना जाली. केन्नाय वाटेन चुकून माकून मेळटकीर कोणेंय हटकिलोच जाल्यार 'आतां कोणाक गा वेळ आसा चकाटां मारपाक' अशी उर्मटपणान जाप दिवपाइतलीं ताका फितां चडलीं.

आनीक दोन वर्सां पासार जालीं. गेर्राचो उजो संवसारभर पातळटा काय कितें इतली वायट परिस्थिती निर्माण जाली. मुरगांव पोर्ताक चुकून एकाद्री बोट येवंक लागली. जित्या मनशाचो गोबोर करपासारकी म्हारगाय वाडली. ब्लॅकाच्या नेगोसाक सुमार भायर नेट चडलो. बाबुरावाक तर शिंगां फुटपाचीं उरिल्लीं. तेन्ना लाखांच्यो गजाली कोण करिनाशिल्ले देखून तो कांय पयशे-कारांकडेन हजारांच्यो खबरी मारतालो.

दीस वचत रावले. पयलीं सोर्ती विकताना नाजाल्यार दामू शेटीच्या शापार बसून, कोणाक आयकूक येता येना अशा आवाजांत 'दे'ळे मोडीत राधा चाले' अशें गुणगुणपी बाबुरावाक पोपटा भौन कंठ फुटलो. दर

सोमारा राती कडेन दामोदराच्या सालांत भजन चलतालें. थंय नेमान तो आपली हाजेरी लांक लायलो. भजनाक वतना लेंगो आनी संदरो घाल्ल्या मोटव्या बाबुरावाचें संवंग बेस बरें सोडलें. सुर्वेक तालार तो टाळ वाजोवंक शिकलो. ल्हवू ल्हवू अभंग शिकोवंक लागलो आनी गिमाणे कडेन भीड-मुर्वत चेपतकीर ताणें तानोय मारूंक कोमेस केल्यो.

त्या तेंपार लेगीत वास्कोचो सप्ताह फामाद. आशाढ म्हयनो सोंपचे आदींच अख्खा शाराक सप्ताहाचें पालव लागतालें. थंयचे कांय श्रीमंत लोक आनी वेपारी पटी काडून घांटावेले नामनेचे भजनी मंडळीक खास आमंत्रण दिवन बाजारकारांच्या पाराक हाडटाले. आतंकय चार-पांच पार आसताले. पूण निमाणो पार बाजारकारांलो. देखून तो चडच फुलतालो. सावणांतले नागपंचमीचो दुसरो दीस हो सप्ताहाचो दीस. त्या दिसा आख्खें वास्को शार भजन आयकुपांत गुल्ल जातालें.

बाबुरावाचें गावपाचें पिशें दिशीं दिशीं वाडतच गेल्लें. सप्ताहाक धा-बारा दीम आसा म्हळ्यार मदींच भर रस्त्यार उबो रावन आपलो दावो हात कानाय दवरून तो हालेटी मारिल्लेवरी, तानो मारतालो. तरी बरें, त्या तेंपार आतांभशेन अच्छेव आयिल्लेवरी मोटारी-स्कूटरांची येरादारी नाशिल्ली. नाजाल्यार....

अंदू सप्ताहाक बाबुराव बाजारकारांलो पार फुलयतलो अशें कांय जाण फकाणांनी म्हणटाले. पूण अजाप म्हळ्यार त्या पाराक

नामनेच्या गायकांचें भजन आयकतल्यांची मोंसूं नज इतली खेट जाल्ली. आनी ते गर्देंत सोदुनय बाबुरावाचें गुड्डेवरी नाक लेगीत दिवनाशिल्लें.

आनीक सात आठ म्हयने गेले. बाबुरावाले ज्युदयेच्या भितल्या नोटीच्या बोल्साक पेजान बुराक पडपा इतलो पयसो ताचेकडेन कुव-कुचूंक लागलो. आनी त्याच अदमासाक 'मोटे-पणाचीं लक्षणां' ताका यवजलीं. पयलीं पयलीं तिनसान जातकीर बारांत बसून तो सेवेंत्र पियेवंक लागलो. करतां करतां व्हिस्की, मासियेर घेवंक शिकलो. कांय दिसांनी बारांत रोदानी बसूंक लागलो. तीन चार पेग पोटांत वतकीर व्हडल्या व्हडल्या विशयांचेर दिशकुसावां करपाक शिकलो. कांय दिसांनी, पळेता तेन्ना बाबुराव बारांत... आलेभाव कोलेभाव मेळ्ळे. तांणी बाबुरावाच्या खुस्तार चार दीम मज्जा मारली. बारांतल्या एक-दोन ब्लॅकश्टांनी आपणाल्या वरांक भांगरा नळे घालपा इतलो दुडू केलो आनी बाबुरावाच्या बोल्सासयत ताचें नशिय पोखरपी हुंदीर लागलो... असुदाय आलेभाव-कोलेभावांनी कूस मारली. निमाणे कडेन जावपाचें तें जालेंच. जंदन्यो गेल्यो आनी खिणां उरली. बाबुरावाच्या बायल-भुरग्यांची कुयताद ! तीं बाबडीं उबंत पडलीं. आनी पयलीं भशेन सोर्ती विकपाचो धंदो परतो सुरू करतलो म्हळ्यार तो आपणाली साउदय पुराय वगडावन बसलो.

-✱-

अक मनीस अकले चलयेच्या मोगांत षडलो. पिसो जावन तिचे फाटल्यान भोंवपाक लागलो.

चलयेन अक दीस ताका विचारलें, 'म्हजे फाटल्यान असो कित्याक भोंवता तूं ?'

'तुज्या मोगांत पडलां हांव' ताणें जाप दिली.

'पिसो!' चलयेन म्हळें, 'ही ती पळे, तुजे फाटल्यान म्हजी धाकली भयण येता. ती म्हजे परस सुंदर...'

सटक् करून ताची नजर फाटले वटेन गेली. ते वरोबर चली अुसळ्ळी. म्हणपाक लागली, 'फटकरो

खंयचे कडलो ! म्हज्या मोगांत पडिल्लो मू तूं ? मागीर, तुजी नदर फाटल्यान कशी गेली?'

° ° °

- जे मेरेन तुज्या तोंडांतल्यान अुतर भायर सरूंक ना ते मेरेन ते तुजे सुवादीन अुस्तलें.

ज्या खिणाक तें भायर सरतलें त्याच खिणाक तूं ताचे सुवादीन जातलो.

° ° °

- आपणाक गर्व ना हाचोच कांय जाणांक गर्व.

पायलट

पायलट म्हणुन कोण असो कोणाकय प्रस्न केल्यार तो म्हणटलो, 'पायलट म्हणुन कोण विमान चलोवी- विमानाचो ड्रायव्हर.' पूण ताका आडवाद सोदतलो जाल्यार तो फकत गोंयांत मेळटा. गोंयांत कोणाय सामान्य मनशाक विचारात, पायलट म्हणुन कोण ? जाल्यार तो सांगतलो, पायलट म्हणुन कोण मोटार सायकलीचें भाडें मारता तो. संवसारांत खंयच आसा जाल्यार खबर ना पूण भारतांत मात टॅक्सींवरी भाडीं मारपी मोटार सायकली गोंय सोडून हेर वडेन खंयच मेळतशो दिसना. गोंयांतली खाशेली अशी ही गजाल. पूण ह्या भाडीं मारपी मोटारसायकलीच्या ड्रायव्हराक पायलट हें नांव कशें पडलें ?

व्ही. आय. पी. च्या मोटारी मुखार दोनूय व्हाटांनी मोटार-सायकलीचेर वसून वतात त्या पायलटां बरसून काय हेर खंयच्याय कारणाक लागून ?

विमानाच्या पायलटावरी- खंयच्याय पोटाचेर दुसऱ्या एका पायलटाची गरज आसता. भायल्यान आयिल्ले बोटीक बंदराक लावच्या वेळार एका पायलटाची म्हणुन कोण- दिशा दाखोवपी मनशाच्या पालवाची गरज आसता. तसो तो मुरगांव पोटाचेरय घेतात. बोट आयली रे आयली तिका बंदराक हाडून लावपाचें काम पायलट करता. पूण ह्या पायलटाचो आनी मोटारसायकलीचीं भाडीं मारपी पायलटाचो संबंद कितें ?

एक दीस वास्को गेल्लेकडेन उलयतां उलयतां ह्या पायलटाचें

कुवाडें उकतें जालें. हें उतर आख्या गोंयाक वास्कोनच दिलां म्हणपाचें आमच्या दास्तान आपणाले एके विशिश्ट फकाणी शैलीन सांगलें.

भायल्यो बोटी जेन्ना मुरगांव बंदरांत येतात तेन्ना बोटीवयले खलाशी अधाशाभाशेन बोटीभायर येवपाक अधीर आसतात. आनी तांकां चैन करपाक बायलो जाय जातात. ही तांची वेवस्ता बेस बरे तरेन करची आनी आपणाकय ताचो फायदो जावंचो असो बेत करून बायणां-वाठारांतल्या शिंदळकी करपी बायलांनी मोटार सायकली घेवन कांय जाणांक कामाक लायले. बंदरांक लागता ते बोटींतले खलाशी भायर सरले रे सरले, तांका मोटार-सायकलीचेर बसोवन बायणाक तांच्या थरिल्ल्या बायलांलागीं हाडून सोडप. बोट बंदराक हाडून एका पायलटान लायली रे लायली, दुसरो पायलट खलाशांक घेवन शूट बायणां. अशे भशेन हे पयले पायलट मुरगावां तयार जाले आनी आज तें गोंयभर पातळ्ळयात- पुणून तांचें काम फकत भाडीं मारपाचें- बायणाच्या पायलटांवरी एकेच कडेन व्हरपाचें न्हय- खंयच व्हरपाचें.

आमच्या पायलटांक जेन्ना हें गुपीत कळटलें तेन्ना ते मातशें तोंड वांकडे करतले. पूण ताका उपाय ना. आयज आमचो पायलट वर्ग थोडो ना. हजारानी आसतले. तांची आतां मॅज्यॉरिटी आसा. आनी तो बायणाचो पायलट अतूनय तेंच काम करता आसलो तरीय तो आतां मायनोरिटी जाल्लो आसा. ताची सर हेरांक कशी लागत ? तागेलें मूळ कामय आतां कोणाचेच यादींत उरूंक ना.

-SS-

हीच आमची परंपरा ?

सोळाच वर्सांनी पुल मोडलो
Lowest Quotation,
Highest commission

'अर्द तुला, अर्द मला'

फेव्हीकाल लावन सारको करा

हीच आमची परंपरा ?

झाडां मेलीं, गोरवां मेलीं

नुस्ती मरून तडीक लागलीं

मागीर शेतांत जावचे परस

दरयांत जाल्लें बरें

विखाळपाची आगळी तरा...

नळाच्या उदकांत आयलो सोरो

उदकापरस सोरोच चड बरो

जेवचे पयलीं तर रुचीक खरो

इतिहास घडयलो गोंयकारा ..

संकरेंत रेंव घालून

पयसो जाता बेगीन पोरान

हाल अपेक्षा जाय कित्याक ?

सगळी पिळगी 'इश्यूर' करा...

पयलीं बोली, आतां भास

पचवीस वर्सांनी जाले शाणे

अशें म्हणचें कोणा कोणें

हेंच गोंयकारांचें उमाणें

वारें येता तशें सूप धरा...

तो मुगा 'फ्रिडम फायटर'

हांव मात 'फ्रिडम रायटर'

बाजारांत पांय लागलो

म्हणून पाखल्यान मारिल्लो

हाकाच लागून मेळ्ळीं

ताम्रपत्रां सगळीं बारा

हीच आमची परंपरा ?

गोंय सोडून गोंयकार

गेलो सगळ्या संवसारा

आतां ह्या गोंयांत

म्हाले लेगीत केरळा

केंस कशे मारया

म्हणचें सोडून विचारतात

तकली कशी काता ?

हीच आमची परंपरा ?

- भिकाजी धाणेकार

'जागा'ची वर्सुकी पटी रु. ३२/-
जांणी अजून धाडूंक ना तांणी ती
वेगीन धाडची. हे वर्सुकी पटयेंत
खाशेलो दिवाळी आंकूय येता. ताक-
तीक करात आनी पटी रवाना करात.

- वावूरपी संपादपी

इतिहासाची पात्रा

काकासायबांल्यो चिटो

२० अक्टोबर रोज
नवी दिल्ली

१५-३-९०

प्रिय कवि,

तुमचें पुस्तक 'भावीण' मुंबलीलाच वाचून संपविलें होतें. चि. सरोजने तें आगगाडींत पुरें केलें. तुम्ही अेक अुच्च कोटीची कादंबरी लिहिली आहे यांत शंका नाही. कलेच्या दृष्टीने रचना सुंदर आहे. गोव्यांतील भावीण संस्थे विषयीं जितकी माहिती आवश्यक आहे ती सर्व या पुस्तकांत येऊन जाते. गोव्यांतल्या समाजाची मनोवृत्ति या बाबतींत कसा विचार करते हेहि तुम्ही चांगलें व्यक्त केले आहे. तुमच्या मराठींत प्रादेशिक वातावरण आणण्यासाठी तुम्ही स्थानिक शब्द वापरले आहेत. तेहि आवश्यकते-हून अधिक नाहीत. अेखाद्या शब्दाच्या संस्कृत किंवा मराठी अर्थ बरोबर नसल्यामुळें अधून मधून ठेवाळल्यासारखे होतें. पण गोष्टीचः प्रवाह अितका वेगवान आहे कीं त्या शब्दाकडे गेलेलें ध्यान चटकन परत येतें आणि गोष्टी बरोबर धावू लागतें.

हृषीच्या पात्राशी तुम्ही समरस होऊं शकलां आहांत म्हणून तें सर्वांत चांगले अुटावदार झालें आहे असें सरोज म्हणाली. तुमचा अंताशेट देखील खरेंखुरें जिवंत पात्र आहे. तुमचा केशवबाबा कांहीसा रुक्ष आणि smug आहे -दंभी, संकीर्ण मनाचा आहे. राष्ट्रभेवक बहुधा असेच अमतात हें दाखविण्यासाठी जर तुम्ही त्याला असा बनवला असेल तर तेथेहि तुमची कला सफलच झाली आहे असें म्हटलें पाहिजे.

शेवंती ही कादंबरींतली मुख्य नायिका आहे तिला तुम्ही मानवी-देवी बनविण्याचा प्रयत्न केला आहे. शेवंतीचें चरित्र-चित्रण वाचून कोणालाही संतोषच वाटेल. तिला आत्महत्ये पर्यंत पोचवून तुम्ही तिच्या विषयीं कमालाची सहानुभूति अुत्पन्न केली आहे.

सरोजची अेक टीका ध्यानांत घेण्या योगी आहे. अेखाद्या गच्च जंगलामध्ये अेकूण अेक तुकडे अेकमेकांत जसे चप्प बसतात-कोठेंहि न्यूनता, ढीलेपणा किंवा फालतूपाणा असत नाही-त्याप्रमाणे अेखादी गोष्ट रचली म्हणजे तीच या गोष्टींचा अेक दोष होऊन बसतो. सर्व कांही स्वाभाविक आहे असें सिद्ध केले तरी गोष्टीची सर्वतोभद्र नीटसरपणाव बोलू लागतो की ही गोष्ट बनावटी आहे.

पुढें येणाऱ्या अडचणींचा अगदीं पहिल्या पासून नेमका परिहार येथें योजून ठेवलेला दिसून येतो. अेवढेच नव्हे, तर पकडलाहि जातो.

त्यामुळें कारागरी विषयीं आदर वाटूनहि सर्व गोष्टींतली स्वाभा-विकता सुद्धां बनावटी वाटू लागते.

भावीणोच्या दुर्दैवी संस्थेसंबंधाने सहानुभूति अुत्पन्न करण्याच्या प्रयत्नांत तुम्ही तिला अितकी आर्श बनवली आहे की जणू काय ही संस्था कायम टिकावी अमात्र तुमचा अभिप्राय असावा. भावीण धर्माला idealise करण्याच्या प्रयत्नांत तुम्ही चांगलेच घसरलां आहांत. कादंबरीकार आपलीं भगळीं व वचने कोणा ना कोणा पात्राच्या तोंडी घालून मोकळा होतो. त्यामुळें तो कोणत्याच वचनाला किंवा अभिप्रायाला बांधला गेलेला नसतो हें मी जाणून आहे. पण तुमची शेवंती म्हणते की भावीणधर्म हा पत्नीधर्मापेक्षांहि दुर्धर आणि थोर आहे! दुर्धर असेल पण थोर कसा ठरतो? त्याअंत्राची जर 'विषम' म्हटले असते तर यथार्थ झाले असते. पत्नीधर्म आणि भावीणधर्म दोन्ही सारखेच idealise करून मग सांगा, भावीणधर्म पत्नीधर्मापेक्षा थोर आहे काय? तुम्ही किंवा तुमची शेवंती कधींहि म्हणू धजणार नाही की भावीणधर्म पत्नीधर्मापेक्षा थोर आहे.

तुमच्या कादंबरी पासून मी जो मुख्य बोध काढला आहे तो हा की शेवंतीनेच नव्हे पण भावीण संस्थेनेच आत्महत्या केली पाहिजे. तुम्ही सर्व घटना अशी कांही चातुर्याने जुळवून आगली आहे की शेवंतीने आत्महत्या करण्यावांचून दुसरा कोणताच स्वच्छ मार्ग उरला नव्हता.

शेवंतीने स्वतःचें शरीर प्रथम फेडला अर्पण केलें होतें-स्वेच्छेने नव्हे, पण भावीण-जाति-धर्मांमुळे. पुढे त्याची थोर वृत्ति पाहून त्याच्या विषयीं तिला भक्ति वाटू लागते. केशव संबंधाने कांहीं विचार मनांत येताच फेडचा आपण द्रोह करतो असेंहि तिला वाटतें. केशव विव्राहित आहे. विशिष्ट ध्येयाला बांधलेला आहे. सुधारणावादी असल्यामुळेंच सामाजिक मूलभूत आदर्शांना त्याची निष्ठा दृढतेने वाहिलेली आहे. शेवंतीचे मन केशवच्या आमपाम घोटाळून तावडतोच परततें. तिने असेंहि पाहिलें आहे की हृषी वेडांत तिला जवळ करतो तें रंजनेच्या सादृश्यामुळें हृषीची हृदय निष्ठा पहिल्या पासून रंजनेलाच वाहिलेली आहे आणि शेवंती हृषीला जे कांही देते तें आज्ञ्याला औपश्र म्हणून देते. आणि तो तिच्याशी लग्न करावयास तयार होतो तेहि प्रेमापेक्षां कृतज्ञतेने, सामाजिक सुधारणेच्या कैफामुळें. सरनेशेब्री हृषीला कबूल करावें लागतें की प्रेमापेक्षां भक्तीची वृत्ति त्याच्या ठायीं अधिक होती.

शेवंतीच्या मनांत हृषी विषयीं जो भाव आहे त्याला खरें नांव वात्सल्य हेंच आहे. ही वृत्ति तुम्ही फारच कुशलतेने व्यक्त केली आहे. तुम्हाला ती साधली त्यामुळे सरोजला फारच आनंद झाला. शेवंती पुढें हृषी अक कुक्कुवाळच दिसतो. हृदयाची थोरवी आणि हृदयाचें आकलन या शेवंतीच्या गुणाला ओळखण्याची आणि त्याची कदर करण्याची शक्ति म्हणा किंवा अुंची म्हणा तुमच्या फ्रेंड मध्येच दिसून येते. असें असताना तुम्ही त्याला शेवटीं शेवटीं सिविल मेरजच्या रजिष्टरवर सही करणाऱ्या साक्षी सारखाच बनवला आहे. यांत न्याय नाही आणि रमिकताहि नाही.

पुढच्या आवृत्तीत वाटल्यास फ्रेडने तळीत अुडी घालून बेभान शेवंतीला बाहेर काढावें. सर्व परिस्थिति समजून घ्यावी आणि न्यायाधीशाच्या थोरवीने ठरवून टाकावें कीं शेवंतीचा स्वतःच स्वीकार करणार. मग फुलवंती आणि केशव या दोहोंनी शेवंतीला स्वतःचें हृदय ओळखण्याला मदत करावी आणि हृषी आणि रंजना यांनी फ्रेड-शेवंतीना वचन द्यावें कीं भावीण संस्थेचा नाश करून गायक समाजाचा अुद्धार करण्यासाठीं तुम्ही जे प्रयत्न कराल त्याला सर्व प्रकारें मदत करण्याचें काम आमचें.

पुढें फ्रेडला हिन्दुस्तानांत कायमचा बसवून द्यावा. आणि त्याला अेका नव्या कादंबरीचा नायक करावा. भारतीय संस्कृति संबंधी त्याला आदर आहेच. स्वतंत्र भारतांत त्या जोडण्याला तुम्ही खुलवून दाखवू शकाल.

फ्रेडवर तुम्ही या कादंबरीत चांगलाच अन्याय केला आहे असें तुम्हाला नाही का वाटत? तुमच्या नव्या कादंबरीत गोव्यांतील ख्रिस्ती समाज आणि हिन्दू समाज यांना फ्रेड भोंवतीं तुम्ही गुंकू शकाल. फ्रेड ही तुमची कृति आहे. तिला अन्याय करणे म्हणजे स्वतःलाच अन्याय करणे आहे.

शेवंती, रंजना, हृषी, केशव, कमली, फ्रेड अितकी तैयार पात्रें मिळालीं असताना नवनिर्मिति करून नवा विक्रम गांठणें कठिण नाही.

शेवंतीला आत्महत्या करावयाला लावून तुम्ही समाजाची भावीणी विषयीं सहानुभूति अेका आवृत्ति पुरती मिळवाल. तेवढा फायदा पदरी पाडून अेक पाअूल पुढे जाणे शक्य आहे. वामन मल्हार जोशींनी 'आश्रमहरिणी' च्या नव्या आवृत्तीत फेरफार केला त्यापेक्षां तुमचा हा फेरफार अधिक काव्यमय आणि नवसृष्टीचा निर्माता बनू शकेल.

त्याग हा आदर्श थोर आहे खरा. पण तो पायारूपच असतो. त्याच्यावर कांहीं तरी पुरुषार्थाची रचना करून दाखविणे यांतच खरें कौशल्य- जीवन साफल्य आहे.

काकाचा सप्रेम वंदेमातरम्

पुनश्च-

आतां तुम्ही वापरलेल्या चुकीच्या शब्दविषयीं-

पान २० वर 'मुग्ध' शब्द चुकला आहे. त्याच्या जागी 'घुम्मी' शब्द पाहिजे. पान ४१ वर 'धनिकांनो' च्या अैवजी 'धन्यांनो' पाहिजे. पान ५२ वर 'अुठाबस' हा शब्द आहे,

कोंकणीत हा शब्द बरोबर असेल. पण त्याअर्थाने मराठीत त्याला आणतां येणार नाही. पान ५७ वर 'पहिले फळ देवाला वाहतात' ... 'नेतात' हें क्रियापद बरोबर नाही. पान ६१ वर 'गवगवा' शब्द चुकीचा पडलेला आहे. त्याठिकाणी 'गाजावाजा' हा शब्द पाहिजे. त्याच पानावर 'मांडे मनांत भाजावापाचे' नसून 'खावयाचे' असतात. पान ६८ 'डोळे जळून ओले' होत नसतात. पण खाख होतात. 'डोळे भरून येऊन ओले होता खरे. पान ७० शेवटच्या ओळींत 'कधीच कोणाला कळत नाही' हें वाक्य चुकलें आहे. 'त्या दोघांनाच माहीत' असे म्हटलें पाहिजे. पान ७२-दुसरी ओळ 'कसेच कमें' ही मराठी अिडियम नव्हे. पान ८८ गालावरून ओढल्या नंतरचा... येथे कांहीं तरी राहून गेलेलें आहे. पान ९० वर पहिली ओळ 'निःशब्द, नोरव' हे दोन शब्द नकोत **tautology** केव्हां केव्हां अर्थाला पुढट करते. येथें करीत नाही दुसरी ओळ 'थंडीची दुलभी...' दुलभी अुत्रे साठी घेतात त्याच्याअैवजीं चादर किंवा शेला म्हणावासा हरकत नाही. त्याच पानावर 'फेसाळून' शब्द दारूचें स्मरण करून देतो अन् वातावरण बिघडवतो. पान ९१ : 'शेवंतीला जाग येऊं नये' या अैवजीं 'शेवंतीला चाहूल लागू नये' पाहिजे. पान ९४ : 'नोति ही अभ्यंतरित गोष्ट आहे.' येथे अभ्यंतरित हा शब्द चुकीचा पडला आहे, त्याच पानावर शेवटच्या ओळींतील 'खण' हा शब्द कवडसा या अर्थाचा आहे काय? त्याच्या साठी 'मयुख' हा शब्द अुत्तम आहे. पान ९८ : 'शब्दांनी भावना विटाळणं मला आवडत नाही' हें वाक्य केशवच्या तोंडीं शोभत नाही. 'शब्दांची भावना बोधट करणे मला आवडत नाही' असें कांही त्याला म्हणतां आलें असतें. पान १०१ 'अनुपमेय' म्हणण्या पेक्षां 'अनुपम' कां म्हणूं नये. पान १०३ 'विठोरा' नव्हे, 'विठोरा'. पान १०४, ओळ तीन : 'मूर्ख' शब्द येथें कठोर आणि असंस्कारी वाटतो. पान १०५ : 'सरळ पुडून सामना दिला' ही रचना अिग्रजी आहे. **frontal attack** चें हें भाषांतर झालें. त्या पेक्षा 'संकटें शिंगावर घेतलीं' हें चाललें असतें. पान १२१ खालून आठवी ओळ. वाक्य स्पष्ट नाही. पान १२५ वरील 'तरीहि' हा शब्द काढून टाकला पाहिजे. पान १२७ 'अवमान' हा शब्द बरोबर नाही, पान १३८ 'रस्सीखेच' म्हणजे **Tug of war** ना? या जीरस शब्दा पेक्षा माझा 'गजग्राह' हा शब्द किती तरी चांगला आहे. पण कदाचित या वाक्यांत तो बसणार नाही. पान १४१ पत्नी पति विषयी 'खवीस' शब्द कधी हि वापरणार नाही. तेच पान शेवटीं शेवटीं 'असहाय्यतेची, -डबल 'य' नकां. पान १४४ 'ममपूजा' शब्द सुंदर आहे पण मी तयार केलेला 'अहंप्रेम' या संदर्भात अुत्तम वापरतां येतील. खरोखर 'ममपूजा' नसून 'ममाग्रह' आहे. सत्याग्रहाच्या जोडीला 'ममाग्रह' शब्द चांगला बसू शकेल. पान १७८ : 'पूर्णावृत्ति' हा शब्द काय आहे? पान १८५ : 'गिलावा' शब्द चुकीचा आहे. मातीचा किंवा चुन्याचा गिलावा असतो. येथें पाहिजे आहे, 'मुळामा.' पान १९२ : 'मिट्टी अुठावत' नव्हे 'मिट्टी ओठावन, मिट्टी बिछावन' मुळांत आहे.

काका

साहित्य-निघाळ

केरळांतलें कोंकणी

गडे-रामायण

प्रा. आर. के. राव हांचो

संशोधन वावर

— नागेश करमली

गों

य सोडून केरळांत वस्ती करपाक पयले वयले कोंकणी लोक पावले ते तेराव्या शतकाचे अखेरेक. ते उप्रांत, फिरंग्याचे धर्मीक पिडापिडेक लागून, दुसरे खेपे मोट्या प्रमाणार गोंयकार गेले ते सोळाव्या शतकाच्या दुसऱ्या अर्दांत. वेतना हे लोक अर्थांतव, आपणाली कोंकणी भास वांगडा घेवन गेले हें तर जालेंच. हाचे भायर आपणालो धर्म सांबाळपा वांगडाच धर्मीक आनी समाजीक चालीरिती, लोकवेद, पुराणकथाय ते घेवन गेले. केरळांत गेल्ल्या ह्या गोंयकारांमदीं, थंयच्या मलयालम् भाशी समाजाच्या संपर्कांत, काल-मानाप्रमाण समाजीक वा सांस्कृतीक स्वरूपाचे थोडे भोव बदल घडून आयल्यात आसले; तेराव्या शतमानाक धरून विसाव्या शतमानामेरेनच्या काळांत तांचे मुळचे कोंकणींतय कांय बदल जाल्ले दिसले, तरी ह्या मूळ गोंयकारांनी आपणाले मूळ कोंकणीपण आजय जाता तितलें राखून दवरलां. कोचीन वा भोंवतणच्या वाठारांत वस्ती करून आशिल्ल्या ह्या लोकांक थंय कोंकणी लोकच म्हूण वळखतात. हे लोक गोंयच्यान वेतना जी समाजवेवस्था आशिल्ली तीय घेवन गेल्ले आनी ताका लागून केरळांतल्या कोंकणी लोकांमदीं आजय जशाक तशी ती तिगून उरल्य. बदलत्या काळाप्रमाण, गोंयांत आज कोणूय एकामेकाक जातिचें नांव घेवन वळखनात; जाती उरल्यात. पूण तांचो सहजतायेन जाहीर उल्लेख जायना. केरळांत कोंकणी गौड सारस्वत हो गौड सारस्वत, कुळबी ही कुळबी, वैश्य हो वैश्य हें आपणाली वळख दितना आपूण जावन आजय सांगता. तातूंत ताका विशेश वायट, काळाभायलें अशें कितेंच दिसना. फुडाराक घडये हे बदलत.

अशा ह्या केरळांतल्या कोंकणी समाजान आपणालो कोंकणी लोकवेद आनी पुराणकथाय बऱ्याच प्रमाणांत; जशाक तश्यो सांबाळून दवरल्यात. कांय तोंडीं रुपांत जाल्यार कांय बरपाक्षरांत. काळाच्या ओघांत कितलें ना जावन गेलें ते कळपाक मार्ग ना. जें कितें उरलां तें हालिंच्या काळार खंयच्या खंयच्यान होलमावन उजवाडांत येवंक लागलां. हाका लागून, केरळांत गेल्ल्या गोंयकारांचे आनी तांणी सांबाळून दवरिल्ले कोंकणी भाशेचें दोनशीं तीनशें वर्सां आदलें रूप आज पळोवंक मेळटा. पूण हे नदरेन जो वावर जावंक जाय, तो बरोच कश्टांचो. आनी खोल संशोधनाचोय. सांगपाचें म्हळ्यार, कोचीनच्या कोंकणी भाशा इन्स्टिट्यूटाचे प्रधान संचालक, प्रा. आर. के. राव, हो वावर आज जाण्टे पिरायेरय, मोटे नेम

निश्ठेन करीत आसात. केरळांतल्या कोंकणी लोकांकडेन वा दुसऱ्याय कोणाकडेन अशीं जीं पोरणीं बरपां आसात— जीं चड करून ताड पत्रांचेर बरयिल्लीं मेळटात तीं—सोदून काडून उजवाडांत हाडपाचो वावर ताणीं सुरू केला. अशेंच एक पोरणें कोंकणी भक्तिकाव्य 'वेंकटेश कल्याण' प्रा. राव हाणी संशोधीत आनी संपादीत करून १९८८ च्या नवंवरांत उजवाडायलें. हें काव्य सतराव्या शतकाच्या सुर्वेकाळांत रचलां जावंक जाय अमो अदमास आसा; धर्मीक उत्सवांनी हें काव्य वेगवेगळ्या रागांत तालबद्द रितीन गावपाची चाल आसली खंय. आजय हें काव्य कोंकणी घरांनी प्रचळीत आसा.

'वेंकटेश कल्याण' हें चार अध्यायांत वांटिल्लें ल्हानशेंच मधूर काव्य. पूण ते उप्रांत, प्रा. राव हाणीं संशोधन करून आमचें मुखार दवरलां तो एक म्हत्वाचो वावर म्हळ्यार 'गोड्डे रामायण' गोंयांतल्या कोंकणी उच्चारांत सांगचें तर 'गडे रामायण' वेश-भुषा केल्ल्या कलाकार गड्यांनी गावन दाखोवपाचें तें गोड्डे-गडे रामायण. कथा रामायणाची—बद्द वाल्मिकी रामायणाचेर आधारून आशिल्ली. पूण कथा सांगपाची भास आनी तरा मात लोक काव्याची—लोकवेदाची. प्रा. राव हाणीं तांकां होलमल्लें जें 'गोड्डे रामायण' आमचे मुखार दवरलां तो कोंकणी भास आनी समाजाचे नदरेन एक भोव मोलादीक आनी अप्रूप असो वावर.

प्रा. राव हांकां हें 'गोड्डे रामायण' १९८२ वर्सा, एर्नाकुलम हांगा मुण्डशेरी नांवांच्या एका कोंकणी कुटुंबांत, ताडपत्रांचेर बरयिल्ल्या रुपांत मेळ्ळें. सगळीं मेळून ६४ ताडपत्रां आसलीं. भास पुरायान कोंकणी पूण लिपी मात मलयालम्. अशें हें वरप उणें तें २०० वर्सां आदलें तरी आसूंक जाय अशें जाणकारांचे म्हणणें आसा. शिगमो वा होळये वेळार हें 'गोड्डे-रामायण' आदल्या काळार गावन दाखोवपाची प्रथा आसली खंय. आज तें आदले परंपरेन गावपी कोणूय आसात अशें दिसना. ताडपत्रार बरोवंचे पत्रां तें तोंडी रुपांत घोळटिकेंत आसलें हें निश्चित.

प्रा. राव हांकां हीं ताडपत्रां मेळ्ळीं तेन्ना तीं धुल्लान सामकीं भरिल्लीं. अक्षरां सारकीं वाचूंक येना आशिल्लीं. ते खातीर, ताणी तीं एका झाडपाल्याचो रोस लावन धुवन पुसून निवळ, वाचूंक येताशीं केलीं. आनी उप्रांत भोव कश्ट घेवन, मूळ मलयालम अक्षरांतलें हे 'गोड्डे रामायण' जशाक तशें नागरीत लिप्यंतर केलें. हें नागरी लिप्यंतरच आतां पुस्तकरुपान उजवाडा आयलां.

ह्या 'गोड्डे रामायणा'ची जी कथा मेळ्ळ्या ती बालकाण्ड,

अयोध्याकाण्ड, अरण्यकाण्ड, किष्किन्धाकाण्ड, सुंदरकाण्ड आनी युद्ध-काण्ड इतली स वांट्यानीच आसा. कांय काण्डां अपूर्ण आसात. एके-कडेन सुर्वेची उतरां मेळनात जाल्यार कांय सुवातांनी मदले कांय चरण मेळनात. युद्धकाण्डाचो निमाणो भाग अपूर्ण आसा. प्रा. राव हांच्या मत्तान मदलीं कांय ताडपत्रां नश्ट जाल्यांत.

बालकाण्डाची सुरवात 'ओम नमो गणेंद्रा पार्वती नन्दनगा' अशी आदले पारंपारीक पद्दतीन जाता. सुर्वेक गणपती, गुरू माता-पिता, देव-देवता हांच्या नमनाक चौदा वळी आसात. प्रा. राव हे दर एके वळीक एक एक फांती म्हण्टात. नमनाच्या फांत्यांउप्रांत, मागीर सगळें काव्य भोव करून सात/सात फांत्यांचो एक कुडको अशें कडव्या कडव्यानीच आसा. देखीक, किष्किन्धाकाण्डातलें पयलें कडवें अशें आसा :

रुप्यमूक पर्वतारि रामु पात्रलोगा
रामा आनी सुग्रीवासी भेट पैजालीगा
क्षेम आळंगन दीवुनु स्वस्थ बैसलेगा
ते वेळीं श्री रामु तो कायि सुग्रीवा बोलिल्लोगा
आपुलो वृत्तावन्तु तो कायि सुग्रीवा सांगिल्लोगा
वालीचो वृत्तावन्तु सुग्रीवे सांगिल्लोगा

ह्या 'गोड्डे रामायण' रचणुकेची आनीक एक विशेशताय म्हळ्यार दर एक वळ वा फांती पंदरा अक्षरांचीच आसा. खंयूय एकाद्रें एक अक्षर आगळें-उणें जालां जायत. हे नदरेन, पळेयल्यार, ह्या काव्याचें एक वैशिष्ट्य म्हळ्यार तातूंत एक थाराविक छंद सांगळळा. तालवद्ध गेयताय तर आसाच आसा. ते भायर दर एक फांती वा वळ 'गा' ह्या अक्षरानच सोंपता. ह्या 'गा' वयल्यान एक याद जाता. गोंयांतूय कांय रामायण कथा गावपी आसात. सगळें रामायण न्हय. पूण कांय कथा. चड करून हे गावपी, केंपें-काणकोण म्हालांतल्या, एकामेकांक लागीं आशिल्ल्या दोंगरी वाठारांनी आमच्या मूळवासी लोकांमदीं आसात. आनी तेय बी, रामायण कथा गावन सांगतना दर फांतयेच्या शेवटाक 'गा' हें अक्षर हाडटात. इतिहास आनी समाजशास्त्राचे नदरेंतल्यान भास आनी लोकवेदाचो अभ्यास करतल्यांनी संशोधन करचो असो हो एक विशय. गोंयांत ही रामायण कथा दोंगरी वाठारांतल्या मूळवासी लोकांनी-जांचो बरपाक्षराकडेन मातय संबंद येवंक ना ताणीं राखून दवरल्या आनी केरळांत पाविल्ल्या बरपाक्षराकडेन संबंद आयिल्ल्या सारस्वत कोंकणी लोकांनी मात तीच कथा अदीक सूत्रबद्ध रूपांत पूण गोंयांतलेभाशेनच एका विशिश्ट छंदांत, लोकवेदाची सया दाखोवपी 'गा' चो उपेग करून राखून दवरल्या. ह्या दोनीय गजालींचो कितेंय संबंद आसत काय ? प्रा. राव हाणी संपादीक केल्ले 'गोड्डे रामायण' म्हजे नदरेन हो म्हत्वाचो प्रस्न आमचेमुखार उबो करता.

आनिकय एक गजाल आसा. 'गोड्डे-रामायणांत' भास-शैलीचो अभ्यास केले उप्रांत कोंकणी भाशेचे घडवणुकिचे नदरेनय आनीक कांय गजाली उक्त्यो जावं येतात. हे संबंदांत एक सांगपाचें म्हळ्यार, केरळांत जे गोंयकार गेले ते भोव करून सगळे सास्ट म्हालांतले 'गोड्डे रामायणां' त कोंकणीची सास्ट भासशैलीच आसा. केरळांतले कोंकणी लोकय आज उलयतात ती हे सास्ट भास-शैलीचेंच

थळ-काळाप्रमाण बदलिल्लें रूप. आज ती कोंकणीची केरळी शैली जाल्या.

'गोड्डे रामायणाच्या प्रास्ताविकांत उजवाडावपी म्हणटात की ह्या काव्यांत कांय मराठी शैलीचीं उतरां दिश्टी पडटात. केरळांतलें आतांचे कोंकणीचेर जसो मलयालम् भाशेचो प्रभाव पडिल्लो दिसता. तो ह्या काव्याचे भाशेंत मातूय दिसना.

ह्या संबंदान एक गजाल दिसून येता ती म्हळ्यार ज्या शत-मानांत गोंयचे कोंकणी लोक केरळांत गेले त्या काळांत संत-साहित्याच्या रुपान, जे थोडे भोव बरपाक्षरी लोक गोंयांत आसले, तांचो मराठीकडेन संबंद आयिल्लो. ताका लागून कांय मराठी उतरां पुराणकथांनी येवन जागो आडावन बसलीं. पूण तितल्यानच ह्या लोकांनी त्या काळार मराठी संतसाहित्याची परंपरा आपली केल्ली अशें मात निखालस न्हय. ते आपगाली कोंकणीचीच परंपरा घेवन गोंयाभायर गेले. (गोंयांत बरपी मराठी परंपरा ही ते उप्रांतूच निर्माण जाली.) लोक काव्याच्या रुपान उरिल्लें 'गोड्डे रामायण' हीच ह्या म्हणण्याची जिती गवाय अशें मुजरत सांगचें दिसता. 'वनवाळ्यांचो मळो' सारक्या परकी मिशनऱ्यांनी सतराव्या शतमानाच्या मध्यकाक रचिल्ल्या धर्मीक पुस्तकांतली गद्य भास आनी त्याच काळाचे लागशिल्ली पद्यांतली कोंकणी भास होय एक तुळात्मक अभ्यासाचो विशय. 'गोड्डे रामायणा'न ही एक नवी संद सांपडावन दिल्ली आसा. तशेंच, सोळाव्या-सतराव्या वा उप्रांतच्या शतमानातलें कोंकणी पद्य मेळना हें म्हणणेंय आतां फट थरलां. 'गोड्डे रामायण' केरळांत मेळ्ळें वा गोंयांत हो मुद्दो म्हत्वाचो न्हय. तें कोंकणी आनी तेय बी अस्सल कोंकणी छंद म्हणुंयेत अशा पद्यांत ही सगळ्यांत म्हत्वाची आनी कोंकणीच्या इतिहासाक एक नवें मोडण दिवपी गजाल.

प्रा. राव हाणी गोड्डे रामायण 'संपादीत करून, संशोधनाचो जो वावर कोंकणीचे आयचे पिळगेक मेळोवन दिला, ते खातीर तांचे अभिनंदन करीत तितलें थोडें. गोड्डे रामायणांतलींय उतरां घेवन सांगचें तर -

कथा आयकता मन्नी आनन्दु वर्तलोगा
बालमीकी रूषी बी कवि तुमीसी सांगतोगा
दुख दळिद्र येयां तुमाचें नासतें गा.

रामकथेच्या सवगान दुख दळिद्राचो नाश जावप ही भावार्थाची, सद्धेची गजाल. जाल्यार कोंकणी अस्मितेची व्हडवीक ही सद्धा भावार्थापरसय फुडली, दिश्टीवन्त काळाची गरज. गोड्डे रामायणां त प्रगट जाल्लें कोंकणीचें बळ ताचो रचपी कोण हें आज कळा जालें तरी आमकां, मदींय खंय तरी तुटिल्ल्या आमच्या भूतकाळाकडेन जोडपी ती एक शक्त हे विशीं दुभाव ना.

गोड्डे रामायण
संपादीत : प्रा. आर. के. राव
उजवाडावपी : कोंकणी भाषा इन्स्टिट्यूट,
कोचीन ६८२०२५ केरळ
पानां : १० + १२४ / मॉल. रु. २०

-५-

जाग प्रकाशनान उजवाडायल्लीं पुस्तकां

कथा			कविता		
१. प्रसादाफूल	: सं. अ. ना. म्हांबरो	रु. ५-००	२४. वास्कोयन	: प्रकाश पाडगांवकार	रु. ५-००
२. गांधन	: दामोदर मावजो	(सोंपलें)	२५. सांवार	: नागेश करमली	रु. ५-००
३. आशाढ पांवळी	: चंद्रकांत केणी	(सोंपलें)	२६. पिसोळीं	: मनोहरराय सरदेसाय	रु. १०-००
४. ओली सांज	: शीला नायक	(सोंपलें)	२७. बनवड	: गजानन रायकर	रु. १०-००
			२८. सोंश्याचे कान	: चा. फा. दकोस्ता	रु. २५-००
नवलिका			भुरग्यां साहित्य		
५. तुळशी	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००	२९. राजाराणी	: रवीन्द्र केळेकार	रु. २-००
६. सूड	: दामोदर मावजो	रु. ५-००	३०. भांगराची कुराड	: मनोहरराय सरदेसाय	रु. २-००
७. मोनी व्यथा	: रमेश वेळुस्कार	(सोंपलें)	३१. बामण आनी अभिसार	: बा. भ. बोरकार	रु. २-००
८. बांबर	: पुंडलीक नायक	रु. ५-००	३२. पापडां-कवळचो	: लक्ष्मणराव सरदेसाय	रु. ५-००
९. काशिनाथ	: चंद्रकांत केणी	रु. ८-००	३३. रामग्याली वागाभोंवडी	: लक्ष्मणराव सरदेसाय	रु. ५-००
नवलकथा			३४. गांठलें	: विजयाबाय सरमळकार	रु. ३-००
१०. अच्छेव	: पुंडलीक नायक	रु. २०-००	३५. मदलो पूत	: शांताराम हेदो	रु. ३-००
११. कार्मेलीन	: दामोदर मावजो	रु. २८-००	३६. कुंडेकुस्कूर	: शाम वेरेंकार	रु. ३-००
नाटकां			३७. वसवसो पेहोम	: गोडुबाय केळेकार	रु. ८-००
१२. संशयकल्लोळ	: बा. भ. बोरकार	रु. ७-००	३८. मनू	: पुंडलीक नायक	रु. १५-००
१३. सालोमे	: पांडुरंग भांगी	रु. ५-००	तरेकवार साहित्य		
१४. लालाबाला	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००	३९. पैगंबर (तत्वज्ञान)	: बा. भ. बोरकार	रु. ५-००
१५. खण खण माती	: पुंडलीक नायक	रु. ७-००	४०. वासवदत्ता गीतनाट्य	: बा. भ. बोरकार	रु. ५-००
१६. यात्रीक	: शांताराम हेदो	रु. ५-००	४१. सांगाती	: रवीन्द्र केळेकार	रु. १०-००
१७. सुरींग	: पुंडलीक नायक	रु. ८-००	४२. भजगोविंदम्-एक	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००
एक-आंकी			मनन		
१८. मुक्ती	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००	४३. ब्रह्मांडांतलें तांडव	: रवीन्द्र केळेकार	रु. १५-००
१९. समगलर	: मनोहरराय सरदेसाय	रु. ५-००	४४. वेळेवयल्यो घुलो	: रवीन्द्र केळेकार	(सोंपलें)
२०. तीन एके तीन	: रवीन्द्र केळेकार	रु. ५-००	४५. कथाशिल्प (समिक्षा)	: लक्ष्मणराव सरदेसाय	रु. ६-००
भोंवडी			४६. बापू (गांधी कथा)	: शांताराम हेदो	(सोंपलें)
२१. हिमालयांत	: रवीन्द्र केळेकार	रु. १०-००	४७. आवे फारीय (जीण)	: पांडुरंग वर्दे	रु. १४-००
निबंद			फुडलीं उजवाडावपां		
२२. उजवाडाचे सूर	: रवीन्द्र केळेकार	रु. १०-००	४८. चित्तरंगी	: दामोदर मावजो	
२३. गोंयची अस्मिताय	: अ. ना. म्हांबरो	रु. १०-००	४९. तरंगां	: महाबळेश्वर सैल	
			५०. कण्ठमणी	: बा. भ. बोरकार	
			५१. इल्लें शीं इल्लो उजो	: शीला कोळंबकार	
			५२. इसापकाणयो	: महाबळेश्वर सरदेसाय	

घरा घरांत देवारो आसता तशी कोंकणी पुस्तकांची एक कोठीय आसूंक जाय.